

Bir Ömür Düşünmek

Nehir Söyleşi

Ahmet Arslan

Şöyleşi:
Devrim Özkan ve
Buğra Kalkan

Serbest
Kitaplar

facebook.com/SerbestKitaplar

twitter.com/SerbestKitaplar

instagram.com/serbest.kitaplar

pinterest.com/SerbestKitaplar

issuu.com/serbestkitaplar

goodreads.com

Ahmet Arslan
Bir Ömür Düşünmek

Söyleşi: Devrim Özkan ve Buğra Kalkan

Serbest Kitaplar: 9
4. Baskı: Haziran 2020;
1-3. Baskılar: 2016-2019 (Eksi Kitaplar)

ISBN 13: 978-605-69360-9-8

Copyright © 2015, Ahmet Arslan
Copyright © 2020, Serbest Kitaplar

Tüm hakları saklıdır. Hiçbir şekilde tamamı veya herhangi bir parçası fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Bunu yapanlar veya buna teşebbüs edenler hakkında yayınevimize kanuni takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Yayına Hazırlayan: Nihat Dağlı
Kapak Tasarımı: Furkan Şener (www.furkansener.com)
Sayfa Tasarımı: Serbest Kitaplar

Baskı: Tarcan Matbaası
Adres: İvedik Cad. Mercan 2 Plaza, No: 417, Yenimahalle, Ankara
Telefon: (312) 384 34 35-36 • Faks: (312) 384 34 37 • Sertifika No: 25744

Adres: İvedik Cad. Mercan 2 Plaza No: 417/A, Kat 3, Yenimahalle, Ankara • Telefon: (312) 566 06 22
E-Mail: info@serbestkitaplar.com • Web: www.serbestkitaplar.com • Sertifika No: 43914

DEVRİM ÖZKAN

Devrim Özkan 2004'te, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü'nü bitirmiş, 2011 yılında ise "Modern Sanat ve Estetikte Öznelerarasılık ve Refleksivite: Televizyonun Estetik Yargının Sosyal İnşa Süreçlerindeki Dönüşüme Etkisi" başlıklı tezini vererek Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-TV Ana Bilim Dalında doktora eğitimini tamamlamıştır. Halen İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nde yardımcı doçent olarak görevini yürütmekte olan Özkan, çalışmalarını, sanat sosyolojisi başta olmak üzere, kimlik problemi, iletişim antropolojisi ve düşünce tarihi sahalarında sürdürmektedir.

BUĞRA KALKAN

Buğra Kalkan 2004'te Gazi Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü'nü bitirmiş, 2012 yılında ise "Kendiliğinden Doğan Düzen Kavramının Klasik Liberalizm Geleneğindeki Gelişimi" başlıklı tezini vererek Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Sosyal ve Siyasal Bilimler Ana Bilim Dalında doktora eğitimini tamamlamıştır. Halen İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nde yardımcı doçent olarak görevini yürütmekte olan Kalkan, siyaset teorisi ve politik-iktisat konular üzerinde çalışmalarını devam ettirmektedir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	11
1. Bir Dünya: Urfa Diye Bir Yer	15
2. Efsâne ile Gerçek Arasında	40
3. Urfa'da Toplumsal Hiyerarşi	53
4. Urfa'dan Çıkış: Başka Bir Dünya	76
5. Felsefeyi Tercih	91
6. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi: Görülüp de Fark Edilmemek	101
7. Solculuktan Liberalliğe	126
8. İslâm Felsefecisi Olmak	132
9. İzmir'e Doğru	150
10. Fransa'da Hayat	160
11. Değişen Zamanlar	176
12. İlk Görüşte Aşk	195
13. Baba Olmak	206
14. Bir Bölüm Kurmak	219
15. Bir Kural Adamı Olmak	251
16. Felsefe Programları Hazırlamak	260
17. Akademik Hayat, Üniversite ve Siyasetin Dayanılmaz Çekiciliği	266

18. Felsefe ve Antik Yunan	278
19. Yalnız Bir Yıldız: İbni Hâldun	290
20. Tanrı'yı, Dini, İslâmı Konuşmak	304
21. Yorum-Bilim	343
22. Hümanizm, Osmanlıcılık ve Modernleşme	358
23. Hukuk, Toplum, Hukuk Toplumu	370
24. Ulus, Devlet, Ulus-Devlet	383
25. Ulus-Devlet ve Kürtler	391
26. İnsanı Var Eden Değerler Üstüne	395
27. Ölüm mü Gerçek, Hayat mı?	407
28. Felsefenin, Türkiye'nin, Dünyanın Geleceği	418

SUNUŞ

AHMET ARSLAN MUHABBETİ SEVER. İNŞA ETTİĞİ PARLAK KARIYERE rağmen kendisini bir öğrenci olarak görmeyi bırakmadığı gibi öğretme ve bilgiyi paylaşma isteğinden de hâlâ hiçbir şey yitirmemiştir. Bu yüzden konuşur, konuşurken etrafını da dönüştürür. Onunla konuşmaya başladığımızda fark etmeden öğrencisi oluverirsiniz, tabii ancak sizin de ona sunacak bir şeyleriniz varsa...

Ahmet Arslan ile röportaj yapmaya karar verdiğimizde iki beklentimiz vardı. İlkin, yıllardır kitaplarını ve konuşmalarını takip ettiğimiz ve örnek aldığımız bir meslektaşımıza duyduğumuz saygıyı ifade etmek istiyorduk. Türkiye topraklarında yetişmiş önemli bir felsefeci olarak Ahmet Arslan'ı yeni okuyuculara tanıtacak formel olmayan bir söyleşinin amacımıza en iyi şekilde hizmet edeceğini düşündük. İkinci olarak, teknik akademik bilginin dışında Ahmet Hoca'nın tecrübelerinden yararlanmayı hem kendi adımıza hem de felsefeye ilgi duyan herkes adına önemli bir fırsat olarak düşündük.

Ancak, açıkçası ortaya çıkan çalışma bu genel beklentilerimizin çok üzerinde ve daha doyurucu oldu. Bir felsefecinin hayatını anlatmak üzere çıktığımız yolda, bir felsefeci gibi düşünmenin ne olduğunu öğrendiğimiz bir süreç yaşadık. Elimizde sorularımızla Ahmet Arslan'ın kapısını çaldığımızda üç ay sürececek uzun bir söyleşiye başlayacağımızı hiç tahmin edemedik. Hele sohbet ilerlediğinde Ahmet Arslan'ın hayatı ile Türkiye toplumunun tarihi arasında kurulan ilintiler önceden hazırlanmış soruların kapsayamayacağı derinlikteydi. Ahmet Arslan ile yaptığımız söyleşinin yaşadığımız toplum, felsefe ve mesleğimizle ilgili

derin bir soruşturmayaya dönüşmesi bizim için şaşkınlık verici ama bir o kadar da doyurucu entelektüel bir maceraydı. Sevincimizi artıracak şey ise bu tecrübeyi ortaya çıkarttığımız kitap ile düşünmeyi seven herkes ile paylaşabilecek olmamızdır.

Kitabı temelde iki kısım olarak tasarladık. Birinci kısım, Ahmet Arslan'ın çocukluk ve gençliğini kapsayan Urfa'da geçirdiği yıllardan başlayıp, akademik hayatının büyük bir kısmını geçirdiği İzmir'e kadar olan dönemi kapsıyor. İkinci kısımda ise Ahmet Arslan'ın temel çalışma alanları olan Antik felsefe ve İslâm felsefesi üzerine önemli meseleler üzerinden ayrıntılı bir tartışma yaptık. Ancak bu ikinci kısım, kitabın söyleşi formatına uygun bir şekilde, akademik bilgilerden ziyade gündelik hayatımızın pratik ama derin meseleleri çerçevesinde şekillendi. Okuyucuyla konuşur gibi kitap yazma alışkanlığı olan Ahmet Arslan, sohbet ederken felsefi bilgiyi de gündelik hayatın içine yedirerek anlatmayı ustalıkla başarıyor. Böylece sadece iyi bir yazar değil ama aynı zamanda iyi bir hikaye anlatıcısı olduğunu da kanıtlıyor.

Birinci kısım 1950'li yılların Urfa tasviri ile başlıyor. Bir felsefecinin geldiği yeri ve birlikte yaşadığı insanları, bazen nüktedan, çoğunlukla keskin ama her dâim adilane bir şekilde sorguladığı bu bölüm, Anadolu insanının tarihinden önemli bir kesit sunarken, bireyler olarak bizler de kendimiz hakkında yeni şeyler keşfediyoruz. Yalnız kişisel tecrübemizin değil ama içinde yaşadığımız toplumun tarihinin de bir parçası olan bizler, Ahmet Arslan'ın çocukluğunda özeleştirimizi buluyoruz. Daha sonra Urfalı bir gencin Ankara Hukuk Fakültesi'nde derslere başlamışken, neden kaydını sildirip Felsefe Bölümü'ne başladığını öğreniyoruz. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ne ününü kazandıran hocaların hikayelerini, bu tecrübenin bir parçası olan Ahmet Arslan'dan öğreniyoruz ve tabii, 1970'lerde "ideoloji"lerin bu okulu nasıl yok ettiğini de... Bir kurum olarak akademi ile, bir fail olarak akademisyen arasındaki ilişkinin nasıl yozlaşmayabileceğini ise Ahmet Arslan'ın Ege Üniversitesi macerasında fark ediyoruz. İlkemiz basit, kurallara göre hareket etmek ve tarafsız davranmayı düstur edinmek. Zor mu bunu başarmak? Cevap Ahmet Arslan'da: Pratik mükemmelleştirir. Ama kendi hayatını süzgeçten geçirirken, her şeyden önce insanın kendine karşı dürüst olmasının ve yaptığı işte samimi davranmasının üstünde duruyor Arslan.

Ahmet Arslan ile hangi hatırayı ele alırsak alalım, mesele bir şekilde felsefeye, ahlaka, sosyolojiye, hukuka ve hele ki dine değmeden geçmiyor. Biz de, Ahmet Arslan'ın sert ama "yerli" gözlerinden Türkiye toplumu ve İslâmı nasıl değerlendirdiğini dinlemek istedik. İkinci kısımda Antik felsefe ve İslâm felsefesi hakkında sorduğumuz soruların arkasın-

da içinde yaşadığımız toplumun kadim sorunları vardı. Ahmet Hoca'nın daha önceden dile getirmediği pek çok görüşünü bu samimi söyleşide öğrenme fırsatını da bu şekilde yakalamış olduk. Üç büyük semavi din arasındaki süreklilikler ve kopuşlar üzerinden toplum ve siyasetin yapısal gelişimi ve sorunları hakkındaki tartışmaların, söyleşimizin en çok konuşulacakları arasında olacağını şimdiden iddia edebiliriz.

Yaklaşık bir yıllık bir çalışmanın sonucu olan elinizdeki bu eser, başlangıçta belirttiğimiz beklentilerimizin çok ötesinde anlamlar kazınarak, bir süreç içinde ortaya çıktı. Kariyerinin en olgun döneminde, önemli bir düşünürün kendi hayatını, kariyerini ve içinde yaşadığı toplumu değerlendirişine yoldaşlık ettik. Kazandığımız tecrübeyi ve yaşadığımız entelektüel serüveni ifade etmek zor olsa da, elinizde tuttuğunuz kitap ile bu tecrübeyi kısmen de olsa sizin de tecrübe etmeniz en büyük temennimiz.

Kitabın hazırlanmasında emeği geçen öğrencilerimiz, Ceren Uslu, Gözde Demirci, Kaan Gençtürk ve Kadir Ağardır'a teşekkür ederiz.

İyi okumalar dileriz.

Devrim Özkan
Buğra Kalkan
Çiğli-İzmir, 2015

BİR DÜNYA: URFA DİYE BİR YER

Bir birikim olarak görünen, konuşan ve eyleyen insanlar bir evrenden haber verirler. Zira uzunca bir tarihten, katmanlı bir hikayeden çıkıp gelmişlerdir. Hocam siz bizim için böylesiniz. Türkiye’de, özellikle felsefe başlığı altında özgün bir sîma olarak belirmeniz, beraberinde birçok şeyi söylüyor. Muradımız, isteğimiz Ahmet Arslan olarak görünen evrenin kapılarını aralamak, bu evrenin iç odalarına vakıf olup bunu göstermek... Bu sebeple bu söyleşiyi, sohbeti arzuladık. Kabulünüz için teşekkür ediyoruz. Söyleşmek, birlikte yolculuğa çıkmaktır. Yolculuğumuz başlasın diye, doğumunuz ve çocukluk yıllarımızla başlayalım.

Nüfus kâğıdında 1944 yılında doğduğum yazılı. Ama bu bilginin doğru olup olmadığını bilmiyorum. Bizim zamanımızda, –şimdi de muhtemelen hâlâ öyledir– çocukların doğumu bir yere kaydedilecek kadar önemli görülmezdi. Hoş, görülse de kimse okuma yazma bilmediği için bunu bir tarafa yazacak kimse yoktu. Daha da enteresan bir şey söyleyeyim: Bizim evde belli bir yaşa kadar etrafta herhangi bir yazı malzemesi veya ürünü gördüğümü hatırlamıyorum. İnsanlar böylece işte depremden önce, depremden sonra veya biri diğerinden önce veya diğerinden sonra doğar ve ölürlendi.

“Hasat mevsimi, ekinler biçiliyordu” şeklinde bir bilgi olurdu ama.

Evet, bu benim için de geçerli, ama dikkat edin bunlarda doğduğum yıla değil de mevsime ilişkin bir bilgi vardır. Hasan (Malay) bir yandan benim yarımın yerin altında diğer yarımın yerin üstünde olduğunu

söyleyip benimle eğlenirken öbür taraftan yaşımla ilgili ilgili olarak da kemik testi yaptırmamı isterdi. Çünkü ona göre ben nüfus kâğıdında olduğumdan çok daha yaşlı olmalıydım.

Özellikle burçlara meraklı olan öğrencilerim –ki bunlar genellikle kız öğrenciler olurlar– bazen sorarlar: “Hocam, burcunuz ne?” Onları hayal kırıklığına uğrattırırım, “Bilmiyorum” derim. Bu konuda uzmanlığı olanlar bu cevabımdan yılmazlar, tipime, karakterime bakarlar “Hocam” derler, “Siz Akrep’siniz.” Akrep herhalde iyi bir şey olmalı.

Rahmetli annemin söylediğine göre, süpürge otunun toplanıp bağlandığı bir mevsimde doğmuşum. Urfa’da süpürge otu veya bitkisi diye bir şey vardır. Bunlar kesilir, bağlanır ve onlardan bildiğimiz ev süpürgeleri yapılır Bu olay anladığım kadar, Ağustos sonu veya Eylül başı gibi bir dönemde gerçekleşiyor.

O zaman Aslan burcusunuz.

Bilmiyorum. Ama yukarıda sözünü ettiğim bu işin meraklıları arasında bana Terazî’yi daha uygun görenler de var.

Terazi, Eylül ayına denk gelir.

Demek sen de bu işlere meraklısın!

Doğum Eylül’de ise Terazî’siniz, ama Ağustos sonu gibiyse Başak da olabilirsiniz.

Bilmiyorum, her hâlükârda bu tür şeylere inanmam. Doğum tarihim, ayım veya mevsimim bir yana, yukarıda dediğim gibi, doğduğum yılı bile bilmiyorum. Bu konuda annem ve babam benden daha şanslıydılar. Onlara kaç yaşında olduklarını sorduğumuzda bize Fransızlar Urfa’yı işgal ettiklerinde yedi, sekiz yaşlarında olduklarını söylerlerdi. Fransızlar Urfa’yı İngilizlerden 1919 yılının sonuna doğru devraldıklarına göre demek ki 1912-13 yılında doğmuşlar. Mamafih eğer okula gerçekten altı yaşında başladıysam, benim de 1944 yılında doğmuş olmam en makul ihtimal. Çünkü bildiğiniz gibi o zamanlar çocuğa bir vesileyle, yani bir devlet kurumuna, örneğin hastaneye gidildiğinde veya okula başladığında nüfus kâğıdı çıkartma ihtiyacı duyulurdu.

Veya askere geç gitsin diye başka bir şey...

O da var, ama bende böyle bir şey olduğunu sanmıyorum. Sonuç olarak 1950 yılında okula başladığım kesin çünkü elimde kesin, resmî bir

kayıt var. Kayıt dediysem, ilkokul diplomam değil. Bize bir ilkokul diploması verilip vermediğini bilmiyorum. Muhtemelen verilmiş olmalı ve ben onu ortaokula kaydolduğumda oraya vermiş olmalıyım. Fakat yıllar, çok uzun yıllar sonra 2000’lerde Urfa’da mezun olduğum ilkokula gittiğimde hoş bir sürprizle karşılaştım. Kendimi tanıttığım müdür yardımcısı bir dosya dolabını açıp içinden benim ve sınıf arkadaşlarımdan fotoğraflarımızın ve ilkokul bitirme notlarımızın bulunduğu bir kütük veya sicil defteri gibi bir şey çıkardı. Tabii çok heyecanlandım ve o sayfaların fotokopisini çektirdim. Şimdi yanımdadır.

Hangi ilkokul mu? 11 Nisan Kurtuluş İlkokulu. 11 Nisan 1920, Urfa’nın Fransızlardan kurtuluş tarihidir. Öğrenciyken okul; merdivenleri, sınıfları, avlusu, her şeyiyle gözüme çok büyük görünürdü. Yukarıda sözünü ettiğim gidişimde baktım, sınıflar on on beş metre kare. Çok küçük yani. Zaten sözünü ettiğim defterde de en fazla 20 çocuğun resmi ve notları var. Ama doğrusu çok sevimli bir okulmuş, Sultan Reşad zamanında, demek ki 1910’larda yapılmış, kimliği, kişiliği olan bir okul.

Eski bir okul.

Evet, herhalde artık öyle sayılır. Küçük bir okul. Ama Urfa da o zamanlar küçük bir şehirdi. Çocukluğumda merkez nüfusu yanlış hatırlamıyorsam kırk bin civarında idi, şimdi bu nüfus bir milyon sınırına gelmiş.

Doğduğum evi bilmiyorum. Ama çocukluğumdan itibaren yaşadığım evi ve semti biliyorum: Yoksul bir mahalleydi. Urfa’da bugün de muhtemelen aynı adı taşıyor olması gereken Arap Meydanı. Ancak o yıllarda bu mahalle güneyden, Harran, Akçakale tarafından gelen o kadar çok Arap kökenli vatandaşların baskısı altında değildi. Daha sonra 1980’lerden itibaren bu eski mahalleme her gittiğimde onu biraz daha tanıyamaz oldum. Artık neredeyse tamamen bir kenar mahalle halini almıştı. Şimdiki durumunu bilmiyorum. Öte yandan benim zamanımda da onun şehrin hali vakti yerinde, iyi eğitim görmüş insanların yaşadığı mutena bir semti olduğunu söyleyemem.

Babanız ne iş yapardı, mesleği neydi?

Babam manavdı, sebze-meyve satardı, ama öyle tezgâhta değil. Aşağı Çarşı’da Koyun Pazarı diye bilinen ve iki tarafında manav dükkânlarının sıralandığı bir yerde bir dükkânı vardı. Daha doğrusu dükkânı olan birinin yanında ortak olarak çalışırdı. Bildiğim kadarıyla hayatı boyunca hep bu işi yapmıştı ve son birkaç yıl hariç yine hiçbir zaman kendine ait

bir dükkânı olmamıştı. Hep bir başkasının yanında, onun ortağı olarak çalışmıştı. Bu onun herhalde bildiği, alıştığı ve ötesine geçmeyi hiçbir zaman aklından geçirmedeği bir çalışma veya yaşama şekliydi.

Ortaklık sistemi...

Dükkân ortağına aitti. Daha doğrusu aslında dükkânın sahibi olan şahıs da onu vakıflardan kiralamıştı. Urfa'da o bölgedeki, çarşıdaki dükkânların çoğu, vakıfların malıydı. Muhtemelen şimdi de öyledir. Dükkânı vakıflardan kiralayan kişi, babamı yanına ortak olarak almıştı. Bu kişinin sermayeyi, babamın işgücünü sağladığını söylesem bilmiyorum ne kadar doğru olur; çünkü bir manav dükkânının gerektirdiği sermaye ne olabilir ki? Muhtemelen “erken gelen oturur” ilkesine göre biri bu tür bir vakıf malının ilk kiracısı oluyor, ondan sonra bu gayrimenkul onun bir türlü zilyedi oluyordu. Sonuç olarak babam o aynı çarşıda birkaç dükkân değiştirdi, ama hiçbir zaman bir dükkânın asıl “sahibi” olmadı.

Yakınları hariç babamın gerçek adını kimse bilmezdi. Herkes onu “Bakeyin Oğlu” diye tanırdı. Bake, “Bakır”ın sevimli şekli. Demek ki babasının adı Bakır'mış. Nitekim büyük ağabeyimin adı da Bakır'dır, hattâ daha tam olarak İmam Bakır. Bu Bakır'ın bir maden olan bakırla bir ilgisi yoktur. On İki İmamcı Şiîliğin beşinci üyesi olan İmam Bakır'la ilgisi vardır.

Ben babamın ne babasını, ne de annesini gördüm. Hattâ annesinin adını bile bilmiyorum. Anladığım kadarıyla babamın bir erkek kardeşi yoktu. Yalnız her ikisi de kendisinden büyük Rabia ve Rahime diye iki kız kardeşi vardı. Onları hatırlıyorum. Ama ben daha çocukken öldüler. 1980'lerde bir gün İzmir'de 2. Sanayi'ye arabamı tamire götürmüştüm. Genç bir çocukla tanıştım. Biraz sohbetten sonra onun kim olduğunu öğrendim dersiniz? Halalarımın birinin torunu. Hoş bir sürpriz oldu.

Babam tam bir Müslümandı. Bu kelimeyi olumlu veya olumsuz bir anlamda kullanmıyorum. Tipolojiyle ilgili bir kavram olarak kullanıyorum. Çalışma alanım itibarıyla ta Ernest Renan'dan başlayarak yakınlarda Fransızcadan çevirip yayınladığım *Müslüman Site*'nin yazarı Louis Gardet'ye kadar birçok Batılı İslâm araştırmacısından Müslümanlığın veya İslâmın ne olduğuna, Müslümanın ne tür bir insan olduğuna dair epeyi görüş ve yorum okumuşumdur. Onlar üzerinde ince tartışmalara girmeksizin şunu söyleyebilirim: En iyi bir biçimde İsviçreli Frithjof Schuon'un *İslâmı Anlamak (Comprendre l'Islam* - bu kitabın Türkçeye çevrilip çevrilmediğini bilmiyorum) kitabında belirttiği gibi bence

Müslümanın en temel, en bariz özelliği, Tanrı'nın yarattığı evrenden herhangi bir şikâyeti olmamasıdır. Babam, işte bu Müslüman insan tipinin günahıyla sevabıyla muhtemelen en iyi örneklerinden biriydi. Ne kendisinden, ne kendi durumundan, ne çalışma hayatından, ne toplumdandan, dünyadan, hiçbir şeyden şikâyetçi olduğunu görmedim. O, bu bakış tarzını öyle özel, yüksek bir eğitim sonucu elde etmemişti; yani onun bu tutumunu “*Mevlam görelim neyler, / Neylerse güzel eyler*” şeklindeki mistik tasavvufi bir hayatın ürünü olan, üzerinde düşünülmüş, derinleştirilmiş, bilinçli bir tutum gibi de görmememiz gerekir. Onu bu dünyaya karşı deyim yerindeyse genel bir kayıtsızlığın sonucu olarak anlamamız daha doğru olur. Babamın bakışı, içinde yaşadığı, daha doğrusu pek yaşamadığı bu dünyaya yönelik değildi. Bir başka dünyaya, gelecek dünyaya dönüktü. Bu içinde bulunduğumuz dünya onun için olsa olsa bir bekleme odasıydı, biraz da sınav odasıydı. Öyle üzerinde uzun boylu durulması, düşünülmesi, anlaşılması, şikâyet edilmesi veya beğenilmesi, değiştirilmesi veya iyileştirilmesi için çaba sarf edilmesi gereken bir yer değildi. Özetle babamın bu dünyayı olduğu gibi kabul etmesinin, ondan bir şikâyette bulunmamasının nedeni bu dünyanın iyi bir yer, mükemmel bir dünya olmasından ileri gelmiyordu; daha basit olarak var olmamasından, var olamamasından ileri geliyordu. Ama eğer isterseniz siz bunu; olup biten her şey Tanrı'nın emrine ve iradesine uygun olarak meydana geldiğinden onu olduğu gibi kabul etmek, buna bağlı olarak da başa gelen her bir şeyi tam bir tevekkül ve teslimiyet içinde kabullenmek tutumu olarak daha güzel bir şekilde de tanımlayabilirsiniz.

Bu tavır ve tutumu, bir memnuniyet hali olarak kabul edebilir miyiz?

Bakış açımıza göre değişir. Ona memnuniyet de diyebilirsiniz, bilinçsizlik, ilgisizlik, kayıtsızlık da. Bence aslında birçok insan gibi babamın da aslında memnun olup olmamak gibi bir kavram veya kaygısı yoktu.

Hocam niçin olmasın? Sonuçta her insan gibi o da bir kaygıyla hayatı yaşıyordu.

Siz babamın tutum ve davranışlarını istediğiniz gibi yorumlayabilir, istediğiniz kavram ve kuramlar içinde açıklayıp anlamlandırabilirsiniz. Ben babamın hayatı basit olarak öylece yani olduğu gibi kabul ettiğini, hayata dair en ufak bir sorgulama içinde olmadığını düşünüyorum. Merak etmeyin, “Siz babamı benden iyi mi tanıyorsunuz?” şeklinde ahmakça bir itirazda bulunmayacağım. Ben sadece babamın en basit olarak kendisine şu tür soruları sorduğunu düşünmüyorum: “Ben bu hayatımdan memnun muyum? Neden memnunum? Hayatımdan memnun

olmaktan ne anlıyorum? Daha doğrusu “insanın hayatından memnun olması, olmaması ne demektir?” Ben babamın bu tür şeyleri düşündüğünü, kendisine bu tür soruları sorduğunu zannetmiyorum. Çünkü bu sorular başka bir dünyanın, başka bir insan tipinin sorularıdır.

Bir kendiliğindenlik hali yani...

Evet, bu terim daha uygun. Kendisini sorgulamadan veya kendisine dair herhangi bir bilinçli tutum geliştirmeden dünyayı olduğu gibi kabullenmek... Bir teslimiyet hali. Galiba en iyi terim bu “teslim olma” terimi. İslâmiyet de zaten “teslimiyet” demek. Neye teslim olmak? Varlığı, eşyayı, dünyayı olduğu gibi, yaratıldığı gibi kabul etmeye. Kazancakis’in romanlarından birinde, galiba *Yeniden Çarmıha Gerilen İsa* adlı eserinde bir köyün zengin ve güçlü bir ileri gelen Türk’ü tasvir edilir. Hiç unutmam; bu insan, galiba bir yeniçeri ağası, üzerine döşek serilmiş, yastıklar atılmış kerevitinde oturmuş veya yan gelip yatmış bir vaziyette keyifle nargilesini fokurdattıyordu. Bakışları uzaklarda bir noktaya dikilmişti. Öyle bir yüz ifadesi, beden duruşu vardır ki âdeta kendisini cisimleşmiş düşünce, kendi üzerinde yoğunlaşmış bir bilinç zannedersiniz; en derin bir felsefi, metafizik meseleyi düşündüğünü sanırsınız. Kazancakis tam bu en derin vecd, istiğrak ânı içinde bulunduğu izlenimi veren kahramanına basit bir soru sordurur: “Ne düşünüyorsun?” Ağanın cevabı çok sevimlidir: “Hiç!” Çünkü gerçekten hiçbir şey düşünmemektedir. Herhangi bir şeyi düşünmesi için ne bir sebebi vardır, ne de bu yönde bir alışkanlığı.

Kazancakis’in bu tasvirinden çok etkilenmiştim. Çünkü aklıma babam değilse bile daha iyi bir örnek olarak kesinlikle eniştem gelmişti. Eniştem de babam kadar yaşlıydı. Ablam daha çocukken, 13 yaşındayken, onunla evlenmişti. Öyle ki benim yeğenim Abdurrahman benden iki yaş büyüktür ve ablam beni emzirdiğini söylerdi. Her neyse bu eniştem epeyi sevimsiz bir adamdı; az konuşur, az güler, az hareket ederdi. Bir yerde ve aynı pozisyonda saatlerce kımıldamadan oturur, Kazancakis’in Ağası gibi çok önemli, çok derin bir şeyi düşünür gibi uzaklara bakardı. Ama gündelik tecrübelerim sonucu onun aslında hiçbir şey düşünmediğini, sadece öylece saatlerce aynı durumda bulunmaktan mutlu olduğunu anlamıştım. “Hocam iyi de bunu nereden anlamıştınız?” diye bana soracak mısınız? Bir adamın bir şey düşünüp düşünmediğini nereden anlarsınız? Konuşmasından değil mi? Rahmetli eniştem bu uzun ve derin tefekkür dönemlerinden ayıldığında son derece gündelik, son derece sıradan şeyler söyleyerek yeniden aramıza katılırdı da ondan.

Sonuç olarak babamın davranışlarını mutluluğa ilişkin bilinçli, tefek-

küre dayanan bir ruh veya zihin durumunun sonucu olarak yorumlamak istiyorsanız, bunu yapmakta özgürsünüz. Ama ben bunu onun iyi bir Müslüman olmasıyla, iyi bir Müslüman olarak yaşamasıyla açıklamayı daha doğru bulurum.

Bir başka örnek vereyim mi? Babamın, ölünceye kadar, bir gün bile tatil yaptığı görmedim.

Hocam, mesleği bunu gerektirmiş. İki gün ara verse meyveler çürüyecek.

Yok canım, meyveler ara versen de vermesen de çürürdü ve bizim kaderimiz bu atılmasına izin verilmeyen yarısı çürük meyve ve sebzeleri alıp onların çürük taraflarını ayıklayarak geri kalan kısımlarını tüketmekti (Ben şimdi de biraz öyleyim. Buzdolabında kalan eski yemekleri bitirmeden yeni bir yemeği yiyemem. Tabağımda yemek bırakmadığımı söylememe bilmiyorum gerek var mı?). Sebze ve meyveler zaten sabahleyin halden günlük alınır ve günlük olarak satılırdı. Yani onların çürümesi gibi ciddi bir sorun yoktu. Pazar günleri de zaten hal kapalı olur, elde satacak fazla mal olmazdı. Kısaca babam mesleğinden ötürü, mesleğinin gereği olarak tatil yapmıyor değildi. Çok daha basit bir nedenle, tatil kavramına sahip olmadığı için tatil yapmazdı. Gene bana “Hocam, insaf edin, insan nasıl tatil kavramına sahip olmaz? Etrafında tatil yapan insanları görmüyor muydu? Tâtil yapan insanların, örneğin memurların varlığını bilmiyor muydu?” diye soracak mısınız? Cevabım gene aynı olacak: Başkalarının, başka insanların tatil yaptıklarını görmek, bilmek, tatil kavramına sahip olmak demek değildir ki! Babam tatile ihtiyaç hisseden, tatili anlamlı gören bir ruh veya zihin hali içinde değildi. Kendisini bildi bileli muhtemelen hep çalıştığı, çalıştırıldığı için bir süre sonra çalışma onda yatmak, kalkmak, yemek yapmak vb. gibi bir alışkanlık halini almıştı ve yine herhalde şöyle düşünüyordu: “Hayat böyledir! İnsanlar haftanın yedi günü, yılın elli iki haftası çalışır.”

Peki başka insanların, örneğin devlet memurlarının böyle olmadıklarını, böyle çalışmadıklarını bilmez miydi? Tabii ki bilirdi. Ama herhalde yine şöyle düşünmekteydi: Tamam, memurlar veya başkaları öyleydiler. Ama insanların da bazıları kadındı, bazıları erkek. Bazıları zengindi, bazıları fakir. Bazıları memur olarak tatil yapardı. Bazıları memur olmadıkları, manav oldukları için de tatil yapmazlardı, çalışırlardı. Bazı çocuklar doğduktan hemen sonra, bazıları on gün içinde, bazıları beş yıl sonra ölürlerd. Bazı çocuklar da yaşardı. Annem on iki çocuk doğurmuş, bunların sekizi muhtelif yaşlarda ölmüş, ancak dördü yaşamıştı. Çocukluğumda ablamın da birçok çocuğunun doğduktan kısa bir süre sonra öldüklerine ben şahit oldum. Kim bilir ne kadar üzülmüştür mü

diyeceksiniz? Kusura bakmayın bu duygunuza veya gözleminize de katılamayacağım. Bir süre üzülür, ama kısa bir süre sonra hayatına bir şey olmamış gibi devam ederdi. Çünkü bunlar onun için sorgulanacak, kızılacak, karşı çıkılacak, isyan edilecek şeyler değildi. Her şeyin arkasında olan Tanrı'nın iradesi, kader, felek, kötü talih ne dersiniz deyin o değil miydi? Bu apaçık, doğal bir şeydi. Dünyanın, hayatın, eşyanın yapısı, yasası buydu.

Babam böyle yaşadı. Böyle düşündü ve böyle öldü. Annem de böyle yaşadı, biraz daha az böyle düşündü (çünkü o babama göre hayatından daha az memnun, daha çok şikâyetçiydi ve bunun acısını da yaşlandıkcâ babamdan daha çok çıkarır oldu) ama yine böyle öldü.

Bu biraz da dönemle ilgili değil mi?

Hangi dönemle? 20. Yüzyıl'ın birinci yarısının Türkiye'si'ni, Urfası'nı kastediyorsanız, evet. Daha geniş bir dönemi, modern öncesi dünyanın az gelişmiş, yoksul bir tarım toplumunun şartlarını kastediyorsanız, ona da evet. Ama bunlara babamın yaşadığı dönemin Urfası'nın ve kendi çevresinin, ailesinin bazı özel şartlarının etkisini de eklemeniz gerekir.

Babam başka ve farklı hayatları görmek, onlarla kendi hayatı arasında bir kıyaslama yapabilmek imkânına sahip değildi. Çünkü etrafındaki herkes aşağı yukarı kendisi gibi yaşıyordu. İnsan farklı hayatları, farklı durumları kıyaslar ve kendi hayatı üzerinde düşünmeye başlar, şikâyetçi olur. Bugün bizim eskilerden en büyük farkımız bu. Aynı şehirde bizden daha iyi durumdakileri görüyor, iletişim araçları sayesinde başka toplum ve ulusların, başka insanların hayat tarzlarını, imkânlarını fark ediyoruz. Bir karşılaştırma ve kıyas yaparak kendi üzerimizde düşünmeye, durumumuzdan şikâyetçi olmaya başlıyoruz. Babamın dünyasında ise böyle bir şey yoktu. Hattâ bugün de toplumumuzun belli bir kesiminin hayatında böyle bir imkân yok. Ayrıca yukarıda dediğim gibi böyle bir imkânın olması bizim onu görmemiz, algılamamız için de yeterli değil. Almanya'ya 1960'larda giden sıradan bir Türk işçisi Almanya'yı görüyor muydu? Görebiliyor muydu? Görmesi mümkün müydü? Çoğu nasıl gittiyse Türkiye'ye öyle dönmedi mi? Nasıl ki Ankara'ya, İstanbul'a üniversite eğitimi için giden birçok arkadaşım da oralarda birkaç yıl yaşadıkten sonra yine geldikleri gibi tekrar geriye, Urfa'ya döndülerse öyle. Muhtemelen belki aynı boyutta olmasa da aynı süreç bugün de tekrarlanmaktadır.

Babanızın ismi neydi?

Mehmet... Kardeşimin de Mehmet....

Nasıl eğlenirdi?

Bak bu da güzel bir soru. Babam nasıl eğlenirdi? Babamın her şeyi gibi eğlencesi de dindi, daha doğrusu din üzerindendi, dinle ilgiliydi. İslâm Müslümana sadece ayin, ibadet, hukuk ve siyaset sunmaz, neşe ve eğlence de sunar; daha doğrusu uygun görmediği, yasakladığı eğlencelerin yerine, kendisinin uygun bulduğu bazı eğlenceler sunar. İslâmın yasakladığı zevklerin, eğlencelerin ne olduğu konusuna hiç girmeyelim, sadece babamın zevkini, duyarlılığını, eğlencesini, daha doğrusu tüm estetiğini dinden aldığı söylemekle yetineyim. Bunlar nelerdi? Dinî bayramlar, kandiller, Ramazan geceleri, eğlenceleri, teravihler, güzel sesli hafızların Kur'an okumaları, mevlitler, Peygamber'in ve Sahabe'nin hayat hikayelerini dinlemeler vb.

Enteresan...

Nesi enteresan? Bu çocukluk dönemimde benim için de büyük ölçüde geçerli olan bir durumdu. Yalnız, babamdan farklı olarak benim önümde dünyevî bazı hazlar, eğlence türleri de vardı: sinema, futbol ve kitaplar gibi. Babam ise bunların hiçbirisinden hoşlanmazdı. Futbolla ilgili antipatisinin arkasında çocukluğumdaki Hazreti Hüseyin'in kesik başıyla futbol oynandığına dair o saçma, ama etkili efsane vardı. Sinema bugün olduğu gibi o gün de dinî muhafazakâr çevrelerde hem resimle, tasvirle ilgili bir şey olduğundan, hem de kadınla erkek arasındaki uygunsuz şeyleri gösteren, anlatan bir sanat dalı olduğundan ötürü hoş karşılanmayan bir şeydi. Allahtan, kitapla ilgili büyük bir kovuşturma veya sansür yoktu. Ama bu bizim evde kitabın, kitap okumanın iyi bir şey olarak görüldüğü anlamına da gelmiyordu.

Sinema benim için her şeydi. Ama gerek yaşımın küçük olmasından, gerekse sinemaya iyi gözle bakılmamasından, hattâ günahkârca bir şey sayılmasından ötürü, sinemaya gitmeme izin verilmezdi. Ortanca kardeşimin uzun süre yanında çalıştığı Halil Usta diye galiba aynı zamanda uzaktan akrabamız da olan biri vardı ve sinemaya açık veya gizli olarak gitmemizi engellemekten ve bizi sinemada yakaladığında bir suçlu gibi elimizi kolumuzu bağlayarak babamın yanına getirmekten sorumluydu. Doğrusu bu görevi hakkıyla da yerine getirirdi. Kısacası ben hani Kur'an'da ve fıkhıta sözü çok edilen şu her Müslüman üzerine farz olan "iyiliği emretme, kötülüğü men etme" emrinin, başka deyişle mahalle baskısının canlı kurbanlarından biriyim. Bu tehlikelerin sinemayı benim için daha çekici, daha zevk verici kıldığını söylememe gerek var mı, bilmiyorum.

Çocukluğumun ikinci güzel şeyi kitaplardı, her türlü kitap. Resimli,

resimsiz, çocuk, yetişkin, seyahat, macera, polisiye kitapları. Onları elimde tutmak bile bana büyük haz verirdi. Kitap almak için param yoktu. Ama kardeşimin yanında çalıştığı Halil Usta'nın ayakkabı tamirci dükkânının hemen yakınında her türlü kitabı gündelik olarak kiraya veren biri vardı. Cüzi bir ücret (beş veya on kuruş karşılığında) buradan bir günlüğüne bir kitap kiralayabilirdiniz.

Bir kitabı alır almaz, daha yolda okumaya başladım ve bunun sonucunda kendimi yoldan geçen hayvan veya arabaların altında kalarak ezilme tehlikesine attığım için Mehmet'ten epeyi dayak da yedim. Koca bir kitabı bütün bir gün ve gerekirse gece okuyarak bitirir; ertesi gün geri vererek yeni bir kitap alırdım. Bu yıllarca, bir gece bilmediğim bir nedenle sözünü ettiğim bu kitapçada bir yangının çıkmasına ve adamın bütün kitaplarının yanmasına kadar böyle devam etti. Bu olay tahmin edebileceğiniz gibi hayatımın en büyük travması oldu. Bu, kesinlikle abartmıyorum, bir uyuşturucu bağımlısının artık uyuşturucu bulamaması gibi bir şeydi. Geceleri kâbuslar görüyordum. Bir süre sonra adam dükkânını yeniden açtı, ama çok daha az dergi ve kitapla. Fakat eski güzel günler artık geçmişti. Yeni dükkân eskisinin sadece soluk bir hayaletiydi.

Allahtan, bu kez de Urfa şehir kütüphanesini keşfetmiştim. Küçük bir yerdi ve yanlış hatırlamıyorsam okuyucuya ödünç kitap verilmezdi. Bundan dolayı günümün belli bir kısmını artık orada geçirmeye başlamıştım. Ancak bu kütüphanede yeni çıkan o resimli, heyecanlı kitaplar yoktu. Ama maarif klasikleri vardı. Bu da bana o zamana kadar bilmediğim yeni bir dünyanın kapılarını açtı: dünya edebiyatının, bu edebiyat içinde yer alan dünya klasiklerinin. Bunlar içinde en sevdiğim Rus klasikleri oldu: Dostoyevski, Tolstoy, Gogol, Çehov, Turgenyev. Ondan sonra Fransız klasiklerini, Balzac, Molière, Flaubert, A. France, Baudelaire vb.'ni keşfettim. Shakespeare'i nedense bunlardan çok sonra tanıdım. Ama aynı ölçüde olmasa da onu ve başka İngiliz yazarları da sevdim. Bu arada onlarla aynı ölçüde olmasa da Sadi, Mevlana, Hafız'ı falanı da tanıdım. Nihayet bu aynı dönemde Refik Halid, Ömer Seyfettin, Ahmet Haşim, Yahya Kemal gibi bizim yazarlarımızı da okuyup sevmedim dersem yalan olur. Öte yandan bu sonuncuları zaten edebiyat derslerinde de okuyorduk.

Sinema ve kitap dışında üçüncü eğlencem ortaokul son sınıfından itibaren artık futbol da olmaya başladı. Lise 1'de Mehmet'in dikkatli ilgisi sayesinde ileri derece (eksi iki buçuk) miyop olduğum ortaya çıktı ve gözlük takmaya başladım. Bunun futbolculuk kariyerimin geleceği için hiç de iyi bir şey olmadığı ortadaydı. İşin kötüsü bazı arkadaşlarım, mesela ilerde bir türkücü olarak da belli bir ün yapacak olan Mehmet Güçlü, Burhan Oğuz, Ali Haydar Peker yavaş yavaş bu alanda adlarını duyurmaya başla-

mışlardı. Artık onlarla değil de benim düzeyimdeki çocuklarla şehir stad-yumunun dışındaki sahalarda, yan sahalarda futbol oynuyordum.

Peki babanız gibi sizin için de din üzerinden eğlenme olayı geçerli değil miydi? Yukarıda çünkü buna benzer bir şey söylediniz.

Olmaz olur mu? Özellikle Ramazan benim için de büyük bir eğlence kaynağıydı. Ne zamandan itibaren oruç tutmaya başladığımı bilmiyorum. Ama herhalde oldukça erken bir yaştan itibaren olmalı. Çünkü bir yandan oruç tutup öbür yandan futbol oynadığımızı ve bunun sonucu olarak ölesiyeye susadığımızı ve bazen dayanamayıp orucumu bozduğumu da hatırlıyorum. Muntazam bir şekilde namaz kılmaya başladığım tarihi ise daha net hatırlıyorum. Büyük kardeşim 1956'da askere gitti. 1958'de bir bavul dolusu İslâmî kitap ve *Büyük Doğu* dergisiyle Urfa'ya döndü. Onun sayesinde Necip Fazıl, Osman Serdengeçti, Cevat Rifat Atilhan'ları keşfettim ve bir ara galiba onlardan ciddi olarak da etkilendim. Tabii bunun bir başka sonucu kardeşimle birlikte namaz, niyaza ama bu kez daha ciddi olarak başlamam oldu.

Ama biz gene eğlence konusuna dönelim. Bu sözünü ettiğim dönemde Ramazan şimdi olduğu gibi yine yaza rastlamıştı. Günler uzun, oruç tutma işi bayağı zahmetli, meşakkatliydi. Ama bunun sonucu olarak ödül de çok yüksekti (tabii dünyevî ödülünü, yani zengin iftar sofrasını kastediyorum). Akşam ezanına beş on dakika kala hepimiz, yani çocuklar evlerimiz damlarına çıkar (bütün damlar düzdür), Ulu Cami'den iftar fişeginin atılmasını dört gözle beklerdik. Topun atılmasına beş dakika kala şehrin her tarafından görülen bu caminin minaresinin şerefesine görevli kişinin çıktığını görürdük ve o andan itibaren tüm şehri tatlı bir uğultu kaplardı. Birkaç dakika sonra minarenin şerefesinden önce bir ışık fişegi göğe yükselir ve onu kısa bir süre sonra topun gümbürtüsü takip ederdi.

Eğlence de olur muydu?

Bunun kendisi, iftarın açılması, zengin iftar sofrası en büyük eğlencedydi. Ama bunu başka eğlenceler izlerdi. Örneğin teravih namazları. Bir arkadaş grubumuz vardı. Bu grupla Ramazan boyunca geceleri camileri ziyaret eder, her akşam bir başka camide teravih namazını kılardık. Yaşımız küçükken önceleri bize yakın olan camilere gittik. Biraz büyüyünce şehrin daha uzak semtlerinde bulunan diğer camilere gitmeye başladık. Geceleri şehrin daha önce gitmediğimiz bu semtlere gitmek, oralarda bulunan camileri ziyaret etmek hoşumuza giderdi. Camilerin içi pırl pırl, ışıklar içinde olurdu. Birlikte olmanın, birlikte dinî bir görevi yerine getirmenin huzurunu, zevkini de hissederdik. Ama Urfa

camilerinde bugün büyük şehirlerde olduğu gibi ses ve ışık gösterileri, mahyalar filan hatırlamıyorum.

Bu sadece Urfa'ya özgü olmasa gerek... Mesela Doğu Anadolu veya İç Anadolu'da da herhalde durum böyleydi.

Muhtemelen öyledir. Televizyon yok, tiyatro yok, disko yok, başka şehirleri gezip görmek, başka dünyaları tanıma imkânı yok. Hattâ yukarıda belirttiğim gibi şöyle bir rahatça gidilecek sinema bile yok.

Dinden hareketle konu buraya geldi. O dönem din böyle örgütlü bir şey, devletin imam hatip okulları üzerinden müdahale ettiği bir konu değil.

Hayır, devletin müdahalesi, teşviki, yardımı veya yönlendirmesiyle oluşmuş bir dinsel yaşama biçimi söz konusu değildi. İmam hatip okullarından haberimiz yoktu veya vardysa bile biz onun sonuçlarını, ürünlerini henüz yaşamıyorduk Urfa'da. Babamın hayatında yaşanan dindarlık böyle resmî, kurumsal, sistemli bir şey değildi. Kendi halinde, hayatın doğal akışı içinde, hayatın kendisi kadar gündelik bir şey, daha doğrusu hayatın kendisi olan bir şey.

Urfa'da iki küçük ve sevimli göl vardır: Aynızeliha ve Halilürrahman. Urfa resimlerinde görülen gölün hemen kenarındaki caminin ismi Rıdvanîye. Halilürrahman Gölü'nün daha ilerisinde bir başka Halilürrahman Camii vardır. Ramazan günleri ikindiden sonra boynumuzda içinde Kur'an'ın bulunduğu keseler asılı olarak bu caminin eyvanına gider, hafızlar tarafından okunan Kur'an'ı kendi kitaplarımızda gözlerimizle takip ederdik. Bunun öncesinde ve sonrasında gölün sularına ayağımızı sarkıtır, hem serinler, hem de birbirimizle sohbet eder şakalaşırdık.

Kalabalık ailede doğup yaşamak özellikle çocuklar için çok eğlencelidir. Sizin ailenin ortamı, çevresi nasıldı? Nasıl bir evde yaşıyordunuz?

Ailemiz kalabalık değildi. Evimiz ise Arap Meydanı'ndaki küçük, sıradan evlerden biriydi. Yüksek duvarlarla sokaktan ayrılan, dışarıya karşı hiçbir penceresi olmayan, tek katlı, ortasında oldukça geniş bir avlunun, yani "hayat"ın bulunduğu, odaların, kilerin, mutfığın, tuvaletin vb. tümüyle bu avluya açıldığı bir ev. Sokakla ilişki sadece bu büyük kapıyla, cümle kapısıyla sağlanır, ondan doğrudan avluya girilirdi. Avlunun "hayat" olarak tanımlanması da aslında enteresan değil mi? Bunun nedeni muhtemelen hayatın büyük bir kısmının orada geçmesiydi. Avlunun ortasında çocukluğumuzda üzerine çıkmaktan büyük zevk aldığımız hatırladığım gövdesi iki büyük kola ayrılan büyükçe bir siyah incir ağacı

vardı. Ben bu kollardan ancak yere daha paralel bir açıyla uzanan soldakine çıkabilirdim. Sağdaki yukarıya doğru dik bir şekilde uzanan dala çıkmayı ise hiç gözüm kesmedi. Bu ağacın meyvesi olan siyah incirin de çok lezzetli olduğunu hatırlıyorum. Avluda bir de zaman zaman koruk halinde üzümlerini topladığımız bir asma vardı.

Evimiz aralarında özel bir ayırıcı çit, duvar falan bulunmayan iki kısma ayrılmıştı. Avlunun bir tarafında yer alan büyük bir odada biz, diğer büyük odada kiracımız olan aile otururdu. Bu iki büyük odadan ayrı yerlerde ve birbirinin yanında yer alan iki ayrı, ama daha küçük bağımsız oda kilerlerimizi teşkil ediyordu. Bütün bunlardan nispeten daha uzakta yer alan mutfak ve tuvalet ise ortak kullanım alanlarıydı. Evimizde bağımsız bir banyo odası yoktu. Bildiğim kadarıyla Urfa'da zengin, fakir hemen hemen hiçbir evde bağımsız bir banyo odası yoktu. Yıkama ihtiyacı, o da pek sık olmamak üzere, hamamlarda, özellikle evlere yakın hamamlarda karşılanırdı. Biz hemen her zaman bizim eve yakın olan Velibey Hamamı'na giderdik. Birkaç kere Ulu Cami'nin yanında bulunan ve daha sonra yıkılan Yıldız Hamamı'na gittiğimizi de hatırlıyorum. Bu hamamın yer seviyesinin altında olması gerekir çünkü ona bir merdivenle inerdik.

Yaz günleri akşam yemeği için biz ve kiracımız olan aile avluda birkaç metre mesafede her birimiz kendi soframızı kurardık. Tabii masa ve sandalye yoktu, yer sofrasıydı. Önceleri evimizde elektrik yoktu. Ben ilkokul birinci veya ikinci sınıfta iken, demek ki 1951 veya 52 yılında mahallemize elektrik gelmiş olmalı. Elektrik ışığı altında akşam yemeğini yediğimiz ilk günü, daha doğrusu ilk akşamı hiç unutmadım. Sanki her yer bir anda bir ışık seline boğulmuştu. Muhtemelen ancak elli, altmış mumluk bir lambaydı. Ama gaz lambasının ışığı altında ne yediğimizi tam görmeden geçirdiğimiz yıllardan sonra bize her taraf pırıl pırıl görünmüştü. Proust, *Geçmiş Zamanın Peşinde*'de hep kokular ve seslerden geçmişe döner. Bendeki hatıralarda ise ışıklar ve görüntüler daha ön planda geliyor, örneğin yukarıda söylediğim sahneye ek olarak ilk olarak gözlük taktığım gün etrafımdaki şeyleri net olarak gördüğüm âna ilişkin hatıram gibi.

Nihayet evimizde akar bir su olmadığını da belirtiyim. Ben üniversite eğitimi için Ankara'ya gidinceye kadar da evimize henüz su gelmemişti. Ama bunun nedeni muhtemelen bizim yoksulluğumuzdu. Çünkü aynı sokakta evimizin tam karşısında bulunan ve bizimkine göre bayağı büyük olan bir evde musluk suyu olduğunu ve özel günlerde bu evdeki musluktan kovalar içinde su aldığımızı ve bu suyun da bana çok tatlı geldiğini hatırlıyorum. Hattâ bu suyun adı da galiba "tatlı su"ydü. Normal zamanda su ihtiyacımızı tandırlık dediğimiz mutfak veya ocakların bu-

lunduğu kısımda yer alan bir kuyudan karşılardık. Kuyunun arkasında ise ekmek yapmak, yemek pişirmek, çamaşır yıkamak üzere su ısıtmak için kullanılan yakacağın, çalı çırpının bulunduğu karanlık bir yer vardı ki hayatım boyunca korkumdan bir kez bile oraya girmeye cesaret edemedim. Bunda her nedense bu mutfağa elektrik hattı çekilmemiş olmasının da rolü olduğunu zannediyorum. Elektriği olmayan ve dolayısıyla geceleri kullanılması mümkün olmayan bu mutfak, gerçekten oldukça tuhaf bir şeydi. Öte yandan kuyunun kendisi de oldukça karanlık ve korkutucu bir yerdi. Kuyudan çıkan Şubat Karıları, cadılar, ince ve ayartıcı seslerle ayartılarak kuyuya çekilen çocuklar, kış gecelerinde bunlar üzerine anlatılan korku verici hikayeler kuyuyu biz çocuklar için tehlikeli ve yanına yaklaşılmaması gereken bir yer kılıyordu. İleri yaşlarda yaşadığım bir olay bu kuyudan ve etrafındaki ortamdan ne kadar korktuğum, ne kadar etkilendiğim hakkında size bir fikir verebilir.

Epeyi ileri bir yaştaydım. Hattâ belki artık üniversiteye gidiyordum. Evde yalnızdım. Kiracımız olan anne-kız, babam, annem, kardeşlerim, kısaca hiç kimse evde yoktu. Yavaş yavaş hava kararmaya başlamıştı. Öyle cinlere, perilere, Şubat Karıları'na falan artık inanmıyordum, daha doğrusu inanmadığımı düşünüyordum. Ama akşama doğru yaklaştıkça evin içinde yavaş yavaş beni bir tedirginliğin sarmaya başladığını da hissediyordum. Tandırdan, yani kuyunun bulunduğu yerden bazı sesler duymaya başladım. Bu tamamen saçma bir şeydi, kendime zihnimin beni aldattığını, aslında olmayan sesleri duyduğumu sandığımı söyledim, ama onları duymaya devam ediyordum ve bu sesler gitgide daha artmış, daha yükselmişlerdi. Onlar sürekli olarak kuyudan kovalarla çekilen ve “foşşş!” diye yerlere boşaltılan suların sesiydi. Aklım, mantığım bunların benim zihnimin uydurduğu şeyler olduğunu söylüyordu ama gerçeğin ne olduğunu görmek için avluyu geçip kuyunun bulunduğu yere gitmeye de bir türlü cesaret edemiyordum. Yerimde mihlanıp kalmıştım. Bu ne kadar böyle devam etti bilmiyorum, ama sesler gitgide daha da arttı ve bendeki korku yerini artık dehşete, paniğe bırakmaya başladı. Son bir gayretle odadan fırladım, ayağıma terlik gibi bir şey geçirerek hızla avluyu geçip sokak kapısına yöneldim. Dışarı çıkıp sokağın ta başına kadar koştum (evimiz bir “tetirbe”de, yani çıkmaz sokaktaydı). Sokak lambası altında ev halkından birisinin gelmesini bekledim. Kimin geldiğini ve bana bu vaziyette ne beklediğimi sorduğunu, ona ne cevap verdiğimi hatırlamıyorum. Olayın yorumunu da size bırakıyorum.

Bu tür evlerin avlularının uygun bir yerinde dama çıkmak üzere duvara bitişik taştan bir merdiven bulunurdu ve yazın başından itibaren geceleri damda yatmaya başladık. Doğrusu geceleri damda, açık havada,

yıldızları seyrederek yatmak çok hoş bir şeydi. Her evin damında, odaların üzerinde bulunan yerlerinde taht denilen ağaçtan geniş karyolalar kurulur, insanların birbirlerini görmemesi için de onların etrafı bezle veya hasırla dört bir yandan kapatılırdı. Bizim evde de ayrı damların üzerinde üç dört taht vardı. Birinde ben ve kardeşim, diğerinde annem ve babam yatarı. Bir başka taht ise kiracılarımızındı. Böylece bütün şehir geceleri bir açık hava oteline dönerdi.

Gündüzün yakıcı sıcağından sonra gece damda yatmak herkese, bu arada bana da iyi gelirdi. Yorganı başıma çeker (demek ki gece hava, yorgan kullanacak kadar serin olurdu) gözlerimi göğe diker, özellikle yedi kardeşi, yani Büyük Ayı takımı yıldızını seyre daldardım. Yıldızlar, gezegenler hakkında hiçbir bilimsel bilgimiz yoktu, Büyük Ayı'ya Yedi Kardeş dememizden bu zaten belliydi. Ellilerin sonuna doğru buna Rusların uzaya gönderdikleri uyduların ışıkları eklendi. Muntazam aralıklarla yanıp sönen ışıklarına bakarak onları yıldızlardan, hattâ uçaklardan ayırt etmek zor değildi. Kaldı ki Urfa göklerinden pek uçak da geçmezdi. Buna zaman zaman şahit olduğumuz ve bizi çok heyecandıran yıldız kaymalarını, meteor düşmelerini ekleyebiliriz. Böylece gece boyunca başımızın üstünden, üzerinde yaşadığımız yerden, daha heyecan verici bir dünyanın geçip gittiğini görürdük. Sabaha doğru yıldızların yeri, konumu tümüyle değişirdi. Bunu görmek de heyecan vericiydi.

Malum, ilk astronomi çalışmaları, M.Ö. 3.000-4.000 yıllarında Mezopotamya'da başlamış. Bu anlaşılır bir şey, zira o dönemden önce İskandinavya'da herhalde fazla kimse yaşamıyor, yaşayanların da pek göğü seyredecek halleri yok. Nihayet Kuzey ülkeleri yazın da bol yağış alan, dolayısıyla yılın en büyük bölümünde göğün kapalı olduğu ülkeler. Mezopotamya'da ise durum farklı. Mayıs'tan Ekim'e kadar berrak pürüzsüz bir gökyüzü var. İnsanlar geceleri açık havada yatıyorlar, yaşıyorlar. Kısaca gök cisimlerinin gözlenmesi için her şey uygun.

Hocam kaç kardeşisiniz?

Daha önce de söylediğim gibi, annem 12 çocuk doğurmuş, 8'i farklı zamanlarda, farklı yaşlarda ölmüş. Eski bir fotoğrafım var. 14-15 yaşlarında genç bir kızın kucağında. Ablam. Adı da galiba Rabia'ymış. Üç, dört aylık kadarım. Bu resmin çekilmesinin üzerinden fazla zaman geçmeden zavallı ablam ölmüş. Neden ölmüş, bilmiyorum. Urfa'da insanların neden öldüğü pek bilinmezdi. İnsanlar doğar ve ölürlerdi. Evde Rabia'dan hiç söz edilmezdi. Bu fotoğrafı da nasıl gördüğümü hatırlamıyorum. Çünkü annem onun ortada bulunmasını yasaklamıştı. Fakat Mehmet meraklıydı ve yasakları çiğnemeyi severdi. Muhtemelen o arayıp bulmuştu, daha

sonra bizim evde gizlenmeye çalışılan birçok sırrı da arayıp bulduğu gibi. Ölen bütün çocukları içinde annemin en çok onun acısını çektiğini bildirdik. Diğerleri hakkında bir bilgim yok; ne adları, ne yaşları konusunda. Zavallılar bir fotoğrafları bile olmadan, bir fotoğraf bile çektiirmeden geçip gitmişlerdi. Rabia'nın hiç olmazsa soluk bir fotoğrafı kalmıştı.

Ailenin en küçüğü olmanın, “sonçur” olmanın (bizim tarafta en küçük çocuğa “sonçur” denirdi) keyfini yaşadım. Her ailede olduğu gibi, en küçük çocuk olarak epeyi şımartıldım, özellikle annem tarafından çok korundum ve sevildim. Bunun bedelini benden bir büyük olan kardeşim Mehmet tarafından çok kıskanılmakla ve arada bir dövülmekle ödedim. Daha önce dediğim gibi ablam ben doğmadan evlendirilmişti. Büyük kardeşim Bakır da ben kendimi bildim bileli dışarıda, köylerde çalışırdı, yani evde pek yüzünü görmezdik.

Ailede Alevilik var mı?

Hayır yok. Olsaydı herhalde bilirdim. Aslında özel olarak Sünnilik olduğunu da sanmıyorum. Çocukluğumda evde veya etrafımda Sünnî-Alevî ayrımına ilişkin hiçbir şey duymadım dersem, yalan söylemiş olmam. Babamın kardeşime Bakır adını niçin verdiğini bilmiyorum. Yalnız yukarıda söylediğim gibi onun kendisinin babasının, yani dedemin adının da Bakır olduğunu biliyorum. Açıkçası bunun nedenini de bilmiyorum. Galiba babam geçmişinden, anne-babasından konuşmaktan hoşlanmazdı. Daha sonra Mehmet bu şeyleri biraz kurcaladı, ailemize bir şecere yaratma konusunda epeyi çaba gösterdi. Soyumuzu Urfa'ya dışarıdan gelen bir Arap kabilesine kadar çıkarmayı başardı sanıyorum. Ama doğrusu ilgilenmedim; konuya ilgi duymadığımdan değil, Mehmet'in çalışma tarzına, yöntemine güven duymadığımdan.

Urfa'da Şii nüfus da var mıydı?

Vardı herhalde. Ama benim bilgim yok. Yalnız Urfa-Viraneşehir yolu üzerinde *Kıyas* diye bir köy vardır. Bu köyde oturanların, Urfalılardan farklı bir din anlayışta olduklarına dair belli belirsiz bir bilgi de ortalıkta dolaşmıyor değildi.

Urfa'da Şafii de az.

Bilmiyorum.

Peki hocam, okumaya nasıl yöneldiniz? Ailede öğretmen veya hoca var mıydı?

Ailemde okuma yazmayla ilgili hiç kimse yoktu. Ne babam, ne annem, ne ablam, ne de hattâ kardeşlerim. Yalnız iki ağabeyimden büyüğü,

Bakır, benden epeyi önce ilkokulu bitirmişti, diğeri Mehmet ise ilkokulu üçüncü sınıfta bırakmak zorunda kaldı. Onunla hattâ bir ara birlikte okula gittik. Demek ki o üçüncü sınıfa devam ettiği sırada ben ilkokula başlamıştım. Bu arada onunla pek hoş olmayan bir da hatıram vardır.

Anlatmak ister misiniz?

Kızımın Amerikalı eşi, nasılsa bu hikayeyi duymuş. Gittikleri her yerde Senem'den Amerikalı arkadaşlarına onu anlatmasını istiyormuş. Amerikalı arkadaşları da bir dehşet hikayesi olarak onu büyük bir ilgiyle dinliyorlarmış. Ama onu yaşadığım zaman olay doğrusu bana pek öyle gelmemişti. Anlatayım, kararı siz verin.

İlkokula başladıktan kısa bir süre sonra kendi çapımda ünlü olmuştum. Özellikle de sesimden ötürü. Öğretmenler, özellikle kadın öğretmenler odalarına çağırıp bana şarkı söyletiyorlardı. Ama öyle çocuk şarkıları, okul şarkıları falan değil, bayağı büyük şarkıları. *Aman cana beni şad et-terahum eyle insaf et* veya *Keklik dağlarda çağıldar, yavrum diye diye ağlar* gibi şarkıları. Fakat bir gün bir öğretmenin çağırısı üzerine bir sınıfa gittiğimde başka bir manzarayla karşılaştım. Öğretmen bazı çocukları kara tahta önüne dizmiş ve benim gelmemi bekliyor. Niyey? Çünkü onlara bir matematik problemini sormuş, kimse çözememiş. Çözmek için beni çağırtmış. Demek ki sadece sesimin güzelliğinden ötürü değil, bilgimin yüksekliğinden ötürü de tanınmaya başlamışım. Birinci sınıfta olduğuma göre bu, basit bir toplama çıkarma problemi olmalı çünkü ilk sınıfta herhalde çarpma, bölmeye henüz geçmemiş olmalıyız.

Her neyse öğretmen (bir erkek öğretmendi) beni yanına çağırdı, elime tebeşiri verdi ve tahtada yazılı problemi çözmeme istedi. Herhalde kolay bir şeydi ve hemen çözdüm. Fakat olay bitmemişti. Öğretmen tahtanın önünde ayakta duran ve suçlu suçlu bakan diğer çocukları cezalandırmak için onların yüzüne tükürmemi istedi. Şüphesiz hikayenin bu noktasına geldiğinde Senem'i dinleyen Amerikalıların yüzünde belirmiş olması gereken dehşet duygusunu o sırada ben duymadım. Ama gene de korkmuşum çünkü ayakta dikilen çocuklar arasında ağabeyim Mehmet de vardı. Ya öğretmen onun benim kardeşim olduğunu bilmiyordu veya tam tersine bildiği için beni çağırtmıştı. Neyse Mehmet'in yanına geldiğimde bana fısıltıyla eğer yüzüne tükürürsem beni evde geberteceğini söyledi. Ne mi yaptım? Gerçekten bilmiyorum. Herhalde öğretmenin emrini yerine getirmemekten de korktuğum için tükürür gibi yapmış olmalıyım.

Mehmet zaman zaman bu hikayeyi büyük bir keyifle anlatır. Senem de herhalde ondan duyduğu için daha sonra bunu bana anlattırdı. Yoksa ben unutmuştum. Bu olay hakkında da bir yorumda bulunmayacağım.

Ama Amerikalılar gibi dehşet içinde kalmasam da ben de pek hoş bir hikaye olmadığını düşündüğümü söylemek isterim.

Neyse asıl konumuza geri döneyim. Ailemde okumam veya okumamla kimse ilgili değildi. Bu ilgisizlik bütün öğrenim hayatım boyunca sürdü. Olaya biraz yukarıdan bakarsak bu da belli ölçüde anlaşılabilir bir şeydi. Çünkü benim çocukluğumda ve içinde bulunduğum şartlarda okumak toplumsal ve ekonomik olarak bir ihtiyaç veya gereklilik değildi. Şimdilerde okumazsanız, okuma yazma bilmezseniz yaşayamazsınız çünkü bir alet kullanamazsınız, bir yerden bir yere gidemezsiniz, bir işe giremezsiniz veya ne kadar basit olursa olsun işinizi, mesleğinizi yapamazsınız. Ama annem ve babam okumamalarına rağmen gayet güzel yaşıyorlardı. Babam manavlığını yapıyordu, annem ev işlerini yerine getiriyordu. Şehir içi bir vasıtaya binme ihtiyaçları yoktu ki, “Bu gelen araba acaba benim binmem gereken araba mı?” diye kendilerine sormak durumunda kalsınlar. Zaten bir yere gittikleri yoktu. Gitmek zorunda oldukları her yer ise yürüyüş mesafesindeydi. Nitekim ben de üniversite eğitimi için Urfa’dan çıkmak zorunda kalıncaya kadar bir arabaya, otobüse veya dolmuşa binme ihtiyacını hissetmedim. Okuyup doktor, mühendis olmam ise ailemin hayalleri arasında olan bir şey değildi. Çünkü etrafımızda, en azından yakın çevremizde, mahallede, akrabalar arasında böyle olan tek bir kimse yoktu. Bırakın doktor, mühendisi, ortaokulu bitirmiş olan, bir devlet dairesinde memur olarak çalışan biri bile yoktu. Okumanın, eğitim görmenin diğer anlam ve önemleri ise anne-babamı aşan şeylerdi. Benden önce okumuş, yüksek tahsil yapmış bir kimseyle tanıştıklarını zannetmiyorum. Babamın dünyasında bize doğru dürüst bir meslek, sanat kazandırmak gibi bir ilginin bulunduğunu da zannetmiyorum. Üç kardeş her birimiz kendi mesleklerimizi tamamen rastlansal olarak kendimiz bulduk.

1950-60 arasındaki yıllara denk gelen çocukluğumda, şehrin bir ucundan, (Saray Önü veya Bahçelievler) diğerine (Gölbaşı) çalışan galiba iki otobüs vardı. Taksi falan olduğunu zannetmiyorum. Çünkü kimsenin taksiye binecek lüksü yoktu. Belki beş on tane özel araba, hususi vardı. 1950’lerin ortalarına doğru bu köhne otobüslerin arasına katılmak üzere beyaz, burunsuz bir otobüsün bir gelin gibi süzülüp geldiği günü unutamıyorum. Fellini’nin zannediyorum *Amarcord* filminde İtalya’nın fakir bir kıyı kasabasının açığından ışıklar içinde bir transatlantik geçiş ve bütün kasaba bu transatlantiğin geçişini, içindeki yolcuların erişilemeyecek hayatını bir rüya gibi bir süreliğine seyrediyor. Kadın erkek bütün Urfalılar için bu beyaz burunsuz otobüs, o gün o ışıklar içindeki transatlantikti. En azından biz çocuklar için kesinlikle öyleydi.

Üzerinde konuştuğumuz yıllarda, tüm Urfa ilinde lise eğitimini veren tek bir okul olduğunu söylersem belki durumun ne olduğunu daha iyi kavrayabiliriz. Sekiz, on kadar dersliği olan üç katlı bu okul, bugün de hâlâ ayakta duruyor. Yakın zamanlarda onun da ancak 1946 yılında açılmış olduğunu öğrendim. Siverek, Hilvan, Bozova, Birecik vb.de ortaokulu bitiren bütün öğrenciler de bu liseye gelmek zorundaydı. Şimdi nüfusu milyonu, hattâ belki iki, üç milyonu bulan büyük bir ilden, Urfa’dan bahsediyoruz. Böyle bir ilin merkezinde, lise eğitimini veren tek bir okul, üstelik ortaokul da bu okulun, yani aynı binanın içindeydi.

O yıllarda üniversite gibi karşılanan, üniversite işlevini gören bir yer olsa gerek.

Muhtemelen üniversiteden bile fazlası demek. Aynı zamanda lisanüstü, ne bileyim doktora, doktora sonrası eğitimi veren bir kurum demek. 1961’de bu liseden mezun oldum. Urfa ilinin merkezinde, bütün ilçelerinde, eşraf, ağa, tüccar, memur, esnaf kim varsa, herkesin çocuğu –tabii oğlu, çünkü kimse ilkokuldan sonra kızların eğitimini devam ettirme cesaretini göstermezdi– bu okulda toplanmıştık. Fakat kimsenin ne kıyafeti ne de davranışında mensup olduğu sınıfını gösteren bir şey vardı. Olsa bile o, fark edilmeyecek kadar önemsizdi. Hissedilmiyordu.

Peki devlet görülür müydü? Hükümet binası, vâililik...

Vâililik binası vardı tabii. Önünden geçtiğimizde...

Korkardınız?

Yok, korkmazdık. Çocuk niye korksun ki? Daha çok ilgi ve merakla, biraz da imrenme ve arzuyla baktığımız bir yerdi. Çünkü orada veya oralarda Urfa’ya mensup olmayan, dışarıdan gelen, güçlü, kerli ferli insanlar ve onların çocukları otururdu. Onlara karşı bir kıskançlık veya nefret hisseder miydik? Doğrusu bunu hissetmek için de bir nedenimiz yoktu çünkü onlar, yani devlet bizim hayalimizin bile erişemeyeceği kadar uzaktaydı, divan şairlerinin sevgilileri gibi bir şeydi.

O yıllarda Urfa’daki yerel siyaseti de merak ediyoruz. Malum, Demokrat Parti 1950’de seçimle geldi, 1960’ta askerî müdahaleyle gitti. Ailenizde Demokrat Parti’den olan var mıydı?

Olmaz olur mu? Bütün Tuncelilerin analarından Marksist felsefe uzmanı olarak doğdukları gibi (onunla ilgili hikayeyi sonra anlatacağım) bütün Urfalılar, en azından benim etrafımdaki, çevremdeki Urfalılar,

babamın esnaf arkadaşları, hepsi Demokrat Partiydi. Babam da Demokrat Partiydi. Doğal olarak ben de Demokrat Parti'ye karşı sevgi besliyordum. Halk Partisi'nin Urfa'da belli ailelerde, aşiretlerde bir oy tabanı vardı. Ama benim mensup olduğum çevrede hiç sevilmediğini kesinlikle söyleyebilirim. Şimdi bile sevilmediğini söyleyebilirim. Kardeşlerim, yeğenlerim hep AKP ve Erdoğan hayranı, hattâ meftunu.

Buna paralel olarak bu aynı çevrede açık bir İnönü nefreti de vardı. Kimse Atatürk hakkında o kadar açık olarak ileri geri konuşmaya cesaret edemezdi. Ama benim çevremde açık bir şekilde ifade edilmemekle birlikte Atatürk'ün de pek sevilmediğini söyleyebilirim. Niye sevilmezdi? Dediğim gibi bu açıkça dile getirilmezdi, ama yarım yamalak veya belirsiz bir şekilde tek-parti devrinde Müslümanlara kötü davranıldığı, İslâmiyete karşı olumsuz bir tutum takınıldığı, kötü bir şeyler yapıldığı söylenirdi. Böylece bizim, yani okula giden çocukların ikili bir hayatımız vardı. Okullarda marşlar söyler, ulusal bayramlarda şiirler okur, geçit resimlerine katılır, 10 Kasım'larda yas tutar gibi yapardık. Geri kalan zamanlarda babalarımızın, büyüklerimizin kendi aralarında Atatürk'e, İnönü'ye, Cumhuriyet'e, Tek Parti dönemine ilişkin olumsuz hikayelerini, eleştirilerini dinlerdik.

Genel olarak söylemek gerekirse sıradan Urfalının dünyasında Türklük, Batıllık, Batı medeniyeti seviyesine ulaşmak gibi şeyler yoktu, ama öte yandan açık veya bilinçli bir karşı devrimci görüş, tutum da yoktu. Evet, Türklük, Türkiye Cumhuriyeti, çağdaşlık, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak gibi şeyler, kavramlar yoktu, ama İslâmcılık, Osmanlıcılık, Orta Doğuculuk, Arapçılık gibi şeyler de yoktu. Bizim, yani Urfalının dünyası esas olarak Urfalılık, Urfalılığı meydana getiren üstün şeyler, yani sıra geceleri, Urfa müziği, Urfa şarkıları, Urfa yemekleri, Urfa'nın peygamberler şehri olması, dünyanın ilk üniversitesinin Harran'da kurulmuş olması gibi şeyler, efsaneler üzerinde dönerdi. Bugün de büyük ölçüde öyle olduğunu zannedirim.

Bundan da şikâyetçi değildiniz.

Hayır, kesinlikle şikâyetçi değildim. Öte yandan bunda siyasetle ilgilenmek için Urfa'da fiilî olarak pek teşvik edici koşullar olmamasının bir rolü olduğunu da zannediyorum. Çünkü Urfa'da siyasetin alanı fiilî olarak parsellenmiş bir durumdaydı. Biliyorsunuz Urfa'da kırsal bölge büyüklü küçüklü çok sayıda aşiretler, aileler tarafından paylaşılmıştır. Siverek tarafında Bucaklar, İzoller vardı. Birecik'te Mirkelamlar, Akhanlar. Bu aşiretlerin, büyük ailelerin her birinin her seçim döneminde deyim yerindeyse bir milletvekili kontenjanı bulunurdu. Partiler ve

aileler arasında sanki gizli bir anlaşma vardı. Aşiretin biri CHP'den, diğeri Demokrat Parti'den aday gösterirdi veya bir aynı aşiret bir sonraki seçim döneminde destekleyeceği partiyi kolayca değiştirebilirdi. Bu aşiretlerin, grupların dışında sıradan bir Urfalının, bir öğretmenin, esnaf veya tüccarın milletvekili seçilme şansı neredeyse hiç yoktu. Özellikle imam-milletvekili hiç duymadım; devlet onları adamdan saymadığı için aslına bakarsan insanlar da onlara pek önem vermezdi. Nimetullah Camii'nde bir ara bana Kur'an okumayı öğreten zavallı bir imamın, Zeki Hafız'ın dükkânından her zaman veresiye alışverişi yaptığı, ama her ay sonunda da borcunu ödemedi biraz ağır davrandığı için babamın elinden neler çektiğini, nasıl köşe bucak saklandığını hatırlıyorum (Babam alacağını istemek için beni onun evine gönderirdi de oradan hatırlıyorum).

Çocukluğumdan bir miting hatırlıyorum. Demokrat Parti yeni çıkmış, parti ileri gelenleri günümüzün cumhurbaşkanı gibi bir eline Kur'an, öbür eline bayrak alıp kürsüye çıkacak kadar cesur değil, ama din lehine, dindarlar lehine bir rüzgar esiyor, estiriliyor. Babam da doğal olarak bu rüzgardan etkilenmişti. Onun esnaf arkadaşlarıyla, dükkân komşularıyla Demokrat Parti'yi desteklediğini, bazı mitinglere gittiğini hatırlıyorum. Oldukça küçük bir yaşıydım. Herhalde 1954 seçimi öncesi düzenlenen mitinglerden biri olmalı. Demek ki on yaşıdayım. Ben kendim mi gitmek istedim yoksa babam mı beni götürmeyi teklif etti, bilmiyorum, ama bu mitinglerden birine gittiğimi hatırlıyorum. Mitingte Demokrat Parti'nin rozeti dağıtılıyor olmalı ki bir tane de bana verdiler. Öyle iç içe geçmiş iki harf, D ve P harfleri. Bu rozeti uzunca bir süre evde tuttuğumu hatırlıyorum. Onu gömleğimin bir yerine taktım mı takmadım mı bilmiyorum. Her neyse eğer taktımsa herhalde çok komik durmuştur. Bu açık hava mitingi daha sonraları mezbananın veya Et Kombinasyonunun bulunduğu Harran Kapısı'nın dışındaki bir alanda yapılmıştı. O gün mitingteki kişinin, milletvekili adayının ismi de hafızamda kalmış: Feridun Ergin...

Feridun Ergin?

Evet. Bunu nasıl mı hatırlıyorum? Büyüyüp bu dönemle ilgili kitapları okuduğumda, CHP ile Demokrat Parti arasında mecliste yaşanan bazı tartışmalarda bu Feridun Ergin'in adına rastladım. Daha sonra, bu kitaplarda karşılaştığım bu ismin o gün gittiğim mitingte konuşan kişi olduğunu anladım. Çocukken kendisini dinlediğim ama tabii hiçbir şey anlamadığım o zat, meğer epeyi önemli bir adammış. Bir iktisat profesörümüştü. Liseyi bitirip üniversiteye gittiğim sırada ise bu aynı zat,

yani Profesör Ergin, sanırım artık *Cumhuriyet* gazetesinde iktisat yazıları yazıyordu. Demek ki daha sonra partisini değiştirmişti. Ergin'in Urfalı olduğunu zannetmiyorum. Sadece Demokrat Parti'nin Urfa'dan aday göstermeyi uygun bulduğu birisiydi. Tıpkı daha sonra Türkiye İşçi Partisi'nin yine Urfa'dan aday gösterdiği, ama Urfa'yla uzaktan ilgisi olmayan Behice Boran gibi. Daha sonra J. B. Segal'ın Urfa'yla ilgili önemli monografisini, *Mukaddes Şehir, Urfa'yı (Edessa, the Blessed City)* Türkçeye çevirip yayımladığımda bu uygulamanın yerel Abgar kraları dönemi hariç Urfa'yla ilgili eski bir geleneğin devamı olduğunu öğrenecektim. Urfa her zaman bölgeye hâkim olan devletler (Bizanslılar, Partlar, Sasaniler, Araplar) tarafından dışarıdan gönderilen bölge vâlileri tarafından idare edilen bir yer olmuştu.

İlginç...

Öyle. O yıllarda Urfa'da siyaset, böylece benim çocukken görüp hayranlıkla seyrettiğim beyaz otobüs gibi bir şeydi. Parlak ışıklı, ama sıradan Urfalının gündelik hayatıyla pek ilgisi olmayan bir şey. 1950'lerin sonlarına doğru ise siyaset ve Demokrat Parti, ailemin, babamın, babamın arkadaşlarının daha sık konuştuğu bir konu haline gelecekti. Çünkü bu tarihte bildiğimiz olaylar sonucunda Türkiye'de hayat daha sıkıntılı olmaya, daha fazla siyasî akmaya başlamıştı ve herkes istese de istemese de siyasetle bir şekilde daha fazla ilgilenmeye başlamak zorunda kalacaktı.

Demokrat Parti'nin rüzgarı Urfa'ya kadar gelmiş demek ki?

Evet, gelmişti. 1954 seçimleriyle ilgili böyle bir hatıram olduğuna göre, demek ki benim yaşındaki çocukları bile içine almaya başlamıştı.

O yıllarda Urfa'ya traktör gelmiş miydi, tarımda kullanılıyor muydu? Genellikle ailelerin hatıralarında traktörün gelişi önemli yer tutar.

Biz şehirde oturuyorduk. Şehirde traktör olmazdı ama köylüler köyden şehre traktörle gelirdi. Ama onlar da şehrin caddelerinde pek dolaşamazlardı. Traktörler şehrin dışında, ilçeler ve köylerde görünür durumdaydı. Bu arada benim iki aylık bir traktör şoförlüğü maceram olduğunu da söyleyeyim.

Öyle mi? Ondan biraz söz etmek ister misiniz?

Liseye devam ettiğim yıllarda kardeşim askerden dönmüş ve köylerde biçerdöver şoförlüğü yapmaya başlamıştı. Her yıl buğday hasatı za-

manı bir iki ay, Harran civarındaki köylerde çalışıyordu. Bir keresinde, 1959 yılı olmalı, kaza yaptığı için kaçan Arap bir gencin yerine âcilen bir traktör şoförüne ihtiyacı olmuş fakat kimseyi bulamamıştı. Denize düşen yılanı sarılır, o da traktörü kullanmak için beni gözüne kestirmişti. Böylece o güne kadar üzerine bile binmediğim bir aleti kullanma maceram başladı. Ağabeyimden bir iki saatlik kısa bir traktör şoförlüğü eğitimi aldıktan sonra yaklaşık iki ay ve son derece zor şartlar altında bu görevi yerine getirdim.

Hocam bu da çok enteresan, insan bir iki saatlik bir eğitimden sonra şoför olur mu?

Mecbur kalırsa olur. Önce işin ne kadar zor olduğunu bilmediği için olur, sonra başka çaresi olmadığı için, namus belasına olur. Çünkü ağabeyimin o saatten sonra birini bulması gerçekten zor bir şeydi.

Peki neden o kadar çok zahmetli oldu?

Birçok şeyden ötürü. Önce bu tarihte Harran köylerinde hayatın kendisi çok zordu. İlk olarak su yoktu. İnsanlar bir kuyudan bir kova su çekmek için ucunda kovanın bulunduğu ipi alıp elli metre, yüz metre yürümek zorundaydılar ve o kadar zahmetle çıkarılan su da o şekliyle içilemeyecek kadar tozlu, topraklıydı; onu bir bezle bir iki defa süzmek gerekiyordu. İkinci olarak 1959 yılında Türkiye'nin her tarafı bir araç mezarlığına dönmüştü; çünkü traktörlerin, biçerdöverlerin bozulan kısımlarını onarmak veya değiştirmek için piyasada yedek parça yoktu, bunun da nedeni Türkiye'nin bu parçaları ithal edebilecek dövizinin olmamasıydı (Aziz Nesin bu döneme ait hikayelerinde, özellikle *Yedek Parça* adlı kitabında bunları çok güzel anlatır). Benim kullandığım traktörün de muhtemelen aküsünün miadı dolmuş olduğundan marş basmazdı. Onu her zaman yüksekçe bir yerde stop ettirmek ve ihtiyaç duyduğumda oradan aşağıya doğru hareket ettirerek çalıştırmak zorundaydım. Biçerdöverin durumu da daha parlak değildi, sürekli arıza yapardı. Bu arızaları gidermek için ise ne zaman vardı, ne de bozulan kısmın yerine takabileceğin yedek parça. Zavallı Bakır'ın 48 saat uykusuz bir vaziyette çalıştığını bir yandan biçerdöver arızalarıyla boğuşup öbür yandan ekin biçme işine devam ettiğini hatırlarım. Onunla birlikte biçer döveri münabeveli olarak kullanan diğer şoförün bir süre sonra bu ağır şartlara tahammül edemeyip kaçtığını söylersem durumun zorluğunu daha iyi anlayabilirsiniz.

Bütün bu zorluklar içinde benim için asıl büyük felaket ise bir gün gözlüğümün kırılması oldu. Daha önce söylediğim gibi ciddi bir miyop-

tum. Özellikle geceleri hemen hemen hiçbir şey görmüyordum. Ayrıca Urfa'da ne gözlük camları vardı, ne de bir gözlükçü. Gözlük yaptırmak için ta Gaziantep'e gitmek zorundaydım. Zaten ilk seferinde de onu Gaziantep'te yaptırmıştım. Ama Gaziantep'e gidiş geliş de hemen kolayca yerine getirilebilecek bir iş değildi. Netice olarak epeyi bir süre gözlüksüz idare etmek zorunda kaldım. Daha doğrusu, inanamayabilirsiniz ama kırılan gözlüğümün camlarından birini bir elimle gözümün önünde tutuyor, öbür elimle traktörü kullanıyordum. "Peki hocam vitesi hangi elinizle değiştiriyordunuz?" diye sormayın. Bir şekilde onu da beceriyordum.

Bu konuyla ilgili bir hatıramı daha anlatmak isterim. Bence bu anlatacağım şey, iyi bir senaryoyla güzel bir film sahnesi bile olabilir. Kırık gözlükle traktörü kullanmak zorunda olduğum günlerden birinde kardeşim benden yanında çalıştığı köyün ağasına misafir gelmiş olan yandaki diğer bir köyün ağasını köyüne götürmemi istedi, daha doğrusu istemek zorunda kaldı. Vakit geceydi ve gece vakti ben yukarıda dediğim gibi hemen hemen tamamen kör oluyordum. Ama yapılacak bir şey yoktu. Adamla birlikte köyüne doğru yola çıktık. Tabii burada laf olsun diye yol diyorum, yoksa iki köy arasında traktörlerin, ciplerin gidip gelmesinden oluşmuş bir iz, bir patika üzerinden gidiyorduk. Yani aslında yolla etrafındaki çıplak araziye birbirinden ayırabileceğim bir renk farklılığı veya işaret yoktu. Dolayısıyla sık sık yoldan çıkıyordum ve yolun kenarındaki araziye, tarlalara giriyordum. Zavallı adam biraz kibarlığından biraz da korkusundan arada bir ufak korku çığlıkları atmaktan ve beni uyarmaktan başka bir şey yapamıyordu. Zannediyorum biraz da kibar bir adamdı. "Aman, şoför bey, dikkat edin, yoldan çıktınız" gibi şeyler söylemekle yetiniyordu.

Neyse adamın da kılavuzluğuyla zor bela köyüne vardık ve onu bıraktım. Bıraktım ama asıl macera ondan sonra başladı. Tek başıma bizim köye nasıl dönecektim? Çünkü etrafta en ufak bir ışık yoktu. Köylere henüz elektrik gelmemişti. Yol ise biraz önce anlattığım gibiydi. Elimde sadece geldiğim yöne ait belirsiz bir fikir vardı ve bu fikri takip ederek geldiğim yöne doğru gitmekten başka yapabileceğim bir şey yoktu. Epeyi bir süre geldiğimi düşündüğüm istikamette gittim. Artık varmış olmam lazımdı, ama etrafta eve benzer bir şey yoktu. Bir süre daha gittikten sonra geri dönmenin daha akıllıca olduğuna karar verdim. Okyanusta pusulasız ilerleyen bir gemi gibiydim. Gene epeyi bir süre gittim. Yine sağından veya solundan geçip köyü fark etmediğimi anladım. Tekrar geri döndüm ve ters istikamette ilerlemeye devam ettim. Ama beni gitgide daha büyük bir korku ve ümitsizlik, daha doğrusu ça-

resizlik sarmaya başlamıştı. Böyle kara kara giderken bir ses duyar gibi oldum, traktörü stop da ettiremiyorum çünkü durdurursam bir daha çalıştıramayacağımı biliyordum. Neyse gazı kesip daha dikkatle kulak kabarttım. Uzaklardan bir yerlerden ağabeyimin bana cennettenmiş gibi gelen sesini duydum.

Kardeşim daha sonra bana hikayenin kendisiyle ilgili kısmını anlattı. Köyden ayrılmamdan sonra o da en az benim kadar endişeyle dönmemi beklemişti. Sonra benim traktörün ışığının köye doğru yöneldiğini görmüştü. Ama her nedense ben içinden geçmiş, ama köyü fark etmemiştim. Sonra tekrar geri döndüğümü görmüştü. Beni karşılamak için geldiğim yöne doğru koşmuş fakat yetişememişti. Ben yine köyün içinden veya bir tarafından aynı kararlılıkla geçip gitmiştim (Tabii bu arada bu sözünü ettiğim köyün yüz, yüz elli evlik büyük bir köy değil, ancak üç beş alçak damlı evden ibaret bir yerleşim yeri olduğunu unutmamalısınız). Bu sefer artık o da ciddî olarak endişelenmişti. Nihayet sonuncu kez geri döndüğümde daha dikkatli hareket etmiş, önceden benim bulunduğum yöne doğru gelip bağırmaya başlamış, böylece nihayet bana sesini duyurabilmişti.

Son olarak bu şoförlük macerası sırasında bitin, bitlenmenin ne olduğunu, domates, salatalık gibi en basit sebzelere, uyku, dinlenme denen en basit şeylere sahip olmanın ne büyük bir nimet olduğunu öğrendiğimi de belirtiyim.

EFSANE İLE GERÇEK ARASINDA

50 binden bir milyon nüfusa ulaşmış bir Urfa'dan bahsediyoruz. Nüfusu bu kadar artan bir şehrin kimliğini koruyabilmesi ilginç. Urfalılık kimliği şehri belirliyor. Damak tadından tutun davranışlara kadar, aile yapısına bile yansıyan karmaşık bir Urfalılık. Siz bunu nasıl okuyorsunuz?

2000'li yıllarda yukarıda sözünü ettiğim Segal'ın Urfa ile ilgili kitabını çevirmiştim. Başlangıcından 1144'te İmadüddin Zengi tarafından Haçlılardan geri alınışına kadarki yaklaşık iki bin yıllık dönemde Urfa'nın tarihini, coğrafyasını, ekonomisini, Urfalıların gündelik hayatlarını, kültürel, müziksel, dilsel faaliyetlerini ayrıntılı olarak anlatan olağanüstü bir çalışmaydı bu. Kitaba Urfa'da çocukluk ve gençliğinin bir kısmını geçirmiş biri olarak sunuş mahiyetinde oldukça uzun bir önsöz yazdım. Bu önsözde çocukluk ve gençlik dönemimde şehrin özelliklerini, Karakoyun Deresi'nin taşmalarını, çekirge istilalarını, sapan savaşlarını, kısaca yaşadığım bazı enteresan olayları anlatmaya çalıştım. Sıradan bir Urfalının kitaptan fazla bir şey anladığını veya sevdiğini sanmıyorum çünkü kitap öncelikle büyük ölçüde Urfa'nın İslâm-Türk öncesi dönemini anlatıyordu. Öte yandan normal Urfalının Urfa hakkında sahip olduğu görüşlere, daha doğrusu efsanelere karşı çıkan bazı şeyler söylüyordu. Fakat bu önsözde benim anlattığım, daha doğrusu benim yaşımda olanlara hatırlattığım şeyler epeyi ilgi gördü. Bu insanların bir kısmı bana ulaşip kendilerine o günleri hatırlattığım için teşekkür ettiler.

Bu önsözde Urfalıların ne tür insanlar olduğuna, Urfalı olmanın onlar ve benim için ne anlama geldiğine dair bazı görüşlerimi de ifade etmeye çalışmıştım. Onları burada tekrar edecek değilim. Ama Urfalılıkla ilgili açıklamamda dinî, özellikle yukarıda anlattığım İslâmı yaşama biçiminin meydana getirdiği kimlik üzerinde; yani yukarıda babamı

anlatırken kendisine dayandığım, ister tevekkül, ister teslimiyet, ister memnuniyet diye adlandıralım şu hayatından şikâyetçi olmama, onu sorgulamama, sahip olduğu şeylerle yetinme olarak tanımladığım ruh veya zihin halinin hükmettiği tasavvur üzerinde kurduğumu söylemeliyim. Bu kimliğe daha somut bir içerik kazandırmak için müzik, sıra geceleri, çığ köfte gibi şeyler üzerine de vurgu yapmıştım. Nihayet dünün Urfalıların dünyasını renklendiren Şubat Karısı, Kanlı Mağara gibi bazı efsanelerinden, efsanevi varlıklarından söz etmiştim.

Urfa efsaneleri içinde bence en önemlisi, daha doğrusu Urfa'nın kendisini içinde yaşadığımız dünyanın içinde var olan gerçek bir şehir olmaktan çıkarıp bir efsane haline getiren şey, Urfalıların bir şekilde onun bir peygamberler şehri olduğuna ilişkin olarak yaratmış oldukları efsanedir. Sözü edilen peygamberlerin Urfa'da yaşadığına, hattâ onların gerçekten yaşamış olan tarihsel kişilikler olduğuna dair elimizde hiçbir gerçek bilgi yok. Ama herkesin bir efsanesi var. Bir şehir olarak da Urfa'nın, Urfalıların efsanesi bu. Urfalıların tabii başka alanlarda, daha başka küçük efsaneleri de var. Ama onlar fazla önemli değil, daha doğrusu Urfalıların kimliğini, kişiliğini belirlemede fazla etkili değil. Siz sormadan söyleyeyim, örneğin Urfalıların nasıl büyük bir kahramanlık göstererek Fransızları Urfa'dan kovmuş olduklarına ilişkin efsaneleri bunlardan biridir.

Peki bu son olay gerçek değil mi?

Gerçek olmasına gerçektir de ayrıntılarına girdiğiniz zaman pek bir kahramanlık hikayesi değildir. Urfalıların bakımından epeyi hoş olmayan ayrıntılarıyla, örneğin verilen bazı sözlerin tutulmamasıyla, rehinelere hayatlarını kaybetmeleriyle gerçekleşen bir hikayedir. Neyse bunları geçelim.

Urfalıların bunların farkında mı?

Hayır, değiller, farkında olmaları da çok zor. Çünkü onların efsaneyle gerçek arasında ayırım yapacak ölçütleri yok, daha da kötüsü bu tür ölçütleri arama yönünde bir arzu veya niyetleri yok. Hayat henüz onları bu ayrımları yapmaya zorlamıyor.

Aslında bunun gerçek olup olmaması o kadar da önemli değil, değil mi?

Hayır, önemli. Yukarıda dediğim gibi herkesin efsaneleri var, ama ilk olarak efsane var, efsane var, yani efsanelerin türü önemli. Din de bir efsane, milliyetçilik, sosyalizm veya hümanizm de. Ama bunlar çağdaş

dünya, çağdaş hayat bakımından aynı efsaneler değiller. Sosyalizmden Sovyetler Birliği veya Çin Halk Cumhuriyeti, milliyetçilikten çağdaş devletler, toplumlar, en azından Türkiye Cumhuriyeti çıkar, çıkmıştır. Peki Urfa'nın peygamberler şehri olmasından ne çıkar? Şimdiye kadar ne çıkmıştır? Bu peygamberlerin yaşadıkları yerleri merak edip oraları görmek için Urfa'ya gelen milyonlarca turist mi? Evet, son zamanlarda Urfa'ya Batı'dan, Avrupa ülkelerinden epeyi turist gelmeye başladığı söyleniyor. Ama onlar Şuayp veya İbrahim Peygamber'in yaşadığı söylenen yerleri görmek için mi geliyorlar, yoksa Göbekli Tepe'yi görmek için mi?

İkinci olarak efsanelerin miktarı, oranı da önemli. Hayatınızı tümüyle efsaneler üzerine kuramazsınız, yeterli ölçüde gerçeğe, bilgiye, doğru bilgiye de ihtiyacınız var. İşte bu bilgi farkıdır ki Türklerle haydi Almanları bırakalım, en azından İspanyolları, Urfalılarla da komşuları olan Gaziantep'li biribirinden ayırır, onlar arasındaki farkı meydana getirir. Kısaca toplumlar bir yandan bazı efsaneleri sürdürürken öte yandan hayatlarına bazı temel gerçeklerin, olguların bilgisini ve kabülünü de sokuyorlar; gerçeğin, olgusal olanın ne olduğuna dair birtakım ölçütler de geliştiriyorlar. Sorun Urfalıların neyin efsane neyin olgusal, yani gerçek dünyaya ait bir şey olduğuna ilişkin ölçütler geliştirmemeleri, henüz böyle bir şeyin ihtiyacını duymamaları. En azından benim yaşadığım dönemde, yani çocukluğumda Urfa böyleydi. Şimdi değişmiş midir? Bilmiyorum, ama aldığım bazı işaretlerden, verilerden bu yönde fazla bir değişimin olmadığı sonucunu çıkarıyorum.

Her neyse, biz gene benim çocukluğumun Urfasına dönelim. Sözünü ettiğim dönemde biz öyle mecazi anlamda değil, gerçek anlamda efsaneler içinde, efsanevi varlıklarla birlikte yaşıyorduk. Mesela yukarıda şu birtakım sesler duyup evden kaçtığımı söylediğim olayda işaret ettiğim "Şubat Karısı". O neydi veya kimdi, nasıl bir şeydi, bilmiyorduk, ama ona ciddi olarak inanıyorduk. Homeros'un *Odysseia*'sında ayartıcı bir sesle gemicileri buldukları adanın kıyısına çekmeye, böylece onların gemilerinin kayalıklara çarparak parçalanmasını sağlamaya çalışan Sirenlere benzer bir yanları olduğu muhakkaktı. Ama annem, babam, komşularımız, hepimiz onların böyle efsanevi varlıklar olduklarını düşünmüyorduk, gerçekten var olan, gerçekten kuyularda yaşayan varlıklar olduklarına inanıyorduk. Aramızda dolaşan söylentilere göre çocuklar ayartıcı seslerine kapılarak kuyuların kenarına geldiğinde bu varlıklar onları kendilerine yani kuyuya çekip boğuyorlardı.

Bu varlıklar böylece diğer, etrafımızda gördüğümüz normal dünyamıza ait varlıklar gibi anlatılıyor, onlarla ilgili olaylar veya hikayeler, yine normal, sıradan hayatımızda yaşadığımız olaylar gibi ayrıntılı ola-

rak hikaye ediliyordu ve bütün bunlara hepimiz son derece ciddi olarak inanıyorduk. Mesela şöyle bir konuşma kimseyi şaşırtmıyordu: "Biliyor musunuz Devrim'in dedesinin zamanında bir Şubat Karısı'nı yakalamışlar. Kadın yakalanır yakalanmaz kendisini tekrar kuyuya atmak istemiş. Ama biri o sırada eline geçirdiği bir iğneyi onun göğsüne saplamış. Bunun üzerine kendisini kuyuya atmaktan vazgeçerek uzun süre köleleri olarak onlarla birlikte yaşamış. Sonra bir gün eve gelen filanca çocuğu kandırarak bu iğneyi vücudundan çıkarttırmış. Daha sonra bu çocuğu da yanına alarak kuyuya atlamış, kaybolmuş ve ertesi gün kuyudan su çekildiğinde suyun kanlı olduğu görülmüş."

Aynı ölçüde gerçekten var olduğu, yaşandığı ileri sürülen benzeri bir hikayeyi daha anlatayım. Bu hikayenin anlatıcısı ise bizzat kendi babamdır.

"Bir akşam geç saatlerde eve dönerken bir kabaltının (üstü kapalı, dolayısıyla çok karanlık sokak parçası) içinden geçiyordum. Sigaramı yakmak için çakmağımı aradım. Bulamadım. Yerde hâlâ sönmemiş olan bir sigara izmariti gördüm. Almak için elimi uzattığımda izmarit birden canlandı, bir horoz oldu, üzerime gelmeye başladı. Korkup kaçmaya başladım. Fakat o beni takip etmeye devam etti."

Babam böyle anlatır ve bu anlattığının olgusal olarak doğruluğundan en ufak bir şüphe duymazdı.

Size de garip gelmezdi?

Garip gelmezdi çünkü bu tür şeyler, olaylar, yukarıda dediğim gibi normal, sıradan hayatımızın normal, sıradan bir parçası gibiydiler. Bugün de sokaktaki bir Müslümana cinlerden, onların cinsiyetinden, erkeklerle yaptıkları evliliklerden bahsedilmesi garip geliyor mu? Bizim için bu varlıklar sokağın kendisi, evin kapısı gibi gerçektiler. Gerçi onlarla o güne kadar karşılaşmamıştık, ama bazılarımız, mesela babam, senin deden karşılaşmışlardı ve bu karşılaşmalarını üzerlerinde en ufak bir şüphe duymaksızın bize anlatıyorlardı. O halde biz de yarın veya öbür gün evde veya sokağa çıktığımızda onlarla karşılaşabilirdik. Nitekim Urfa'da yaşamaya devam etseydim muhtemelen ben de onları görecektim ve kendi çocuklarıma babam kadar büyük bir kararlılıkla onları anlatacaktım.

Son ve bu kez bizzat benim de bir şekilde ucundan dahil olduğum bir hikayeyi anlatarak bu konuyu kapatayım. Evimizde kiracı bir ailenin uzunca bir süre bizimle birlikte oturduğunu söylemiştim. Ailenin reisi büyük ağabeyimin ustası olan tamirci Kara Mustafa adlı biriydi. Bu

Mustafa Amca maalesef alkolikti. O kadar çok içiyordu ki, bir süre sonra artık işine devam edemez oldu. Karısı ve tek kızı onu aynı zamanda kilerleri olan bodruma atmak zorunda kaldılar. Burada sabahtan akşama kadar içer, bir de kendi kendine şarkılar söylerdi. Şarkılarından birini hattâ bütün melodisiyle hâlâ hatırlıyorum: “*Felek bana güzel bir gün nasip etmez, dertliyim.*”

Bu Mustafa Amca zamanla o kadar düştü ki, artık içki alacak parası olmadığından mavi ispirto içmeye başladı. Evet, o zamanlar lamba yakıtı olarak kullanılan bildiğimiz mavi ispirto. Zaman zaman 30 kuruş verecek beni bakkala gönderirdi. Ben onun beş kuruşunu kendime ayırır, kalan yirmi beş kuruşuyla ufak bir şişe ispirto alırdım. Bana “Hocam mavi ispirto içilir mi?” diye de sormayın. Ben size kendi gözümle gördüğüm bir olayı anlatıyorum, onun açıklamasını yapmıyorum.

Bu ne kadar böyle sürdü, hatırlamıyorum Fakat bir gün kalktık, baktık ki Mustafa Amca aniden içkiyi bırakmış. Bu kadar alkolik olan birinin içkiyi böyle birdenbire bırakması tabii hepimizi şaşırttı. Olaya neyin neden olduğunu Mustafa Amca’nın kendisi bize şöyle anlattı. Yine bir açıklama vermiyorum, kendim duyduğum, şahit olduğum olayı anlatıyorum. Mustafa Amca bir Cuma günü öğle vakti yine ispirtosunu çekip kendi kendine şarkısını söylerken ezan okunduğunu duyuyor ve birdenbire karşısına kısa boylu, sakalı göbeğine kadar uzanan bir pirifâni çıkıyor. Mustafa Amca’nın yüzüne şiddetli bir tokat indiriyor. “Bu zıkkımı daha ne kadar içmeye devam edeceksin?” diyor ve kayboluyor. Yaşadığımı söylediği bu olaydan sonra Mustafa Amca’nın içkiyi bırakmasının ne kadar sürdüğünü hatırlamıyorum ama oldukça uzun bir süre ağzına gerçekten tek bir damla içki koymadığını söyleyebilirim. Kanaatim o ki böyle bir olayı yaşamamış, daha doğrusu gerçekten yaşadığına inanmamış olsaydı, herhalde içkiyi bu şekilde birdenbire bırakmazdı (Olayın devamı, maalesef aynı ölçüde hoş değil. Mustafa Amca bir süre sonra içkiye yine başladı. Ama bu dönem fazla uzun sürmedi. Bir gün kalktık, ölmüş olduğunu gördük).

Mustafa Amca da bize bu olayı çok doğal bir şeymiş gibi anlatmıştı, gündelik hayatında yaşadığı heyecan verici bir olay gibi. Biz de onu öyle dinlemiştik, heyecan verici bir olay olarak, yani öyle inanmadan, şüphe ederek dinlediğimiz bir olay olarak değil, tersine bu konudaki düşüncelerimizi, inançlarımızı destekleyen, doğrulayan bir olay olarak. Hadi biz çocuktuk, her şeye inanabilirdik çünkü dünyamız zaten bir masal dünyasıydı. Ama anne ve babam, mahalleli de olayı bizim gibi, hattâ bizden daha büyük bir inançla karşılamıştı. Kimsenin şaşırdığı, “Hadi canım, olur mu böyle şey!” dediği yoktu.

Sonuç olarak şunu demek istiyorum: Çocukluğumda efsane ve masal, hayatımın, hayatımızın doğal bir parçasıydı. Hayat ile efsane arasında bir fark yoktu. Hattâ bir anlamda efsane, hayatımızdan daha gerçekti. Şimdi de birçok insan için gelecek hayatın, içinde yaşadığımız hayattan daha gerçek olması gibi; gelecek hayatın ayrıntılarına, cennet ve cehennemnin topoğrafyasına içinde yaşadığı dünyanın coğrafyasından daha büyük bir gerçeklik atfetmesi ve ilgi göstermesi gibi.

Modernlik öncesi toplum...

Marquez’in, daha sonra diğer Latin Amerikalı yazarların, onları takip eden bizim bazı yazarlarımızın romanlarında karşılaştığımız dünya, bü-yüsel gerçeklik dünyası. Evet, sadece Urfa’ya has değil, Latin Amerika veya Hindistan gibi modern öncesi toplumlarda da görülen, karşılaşılan bir şey...

Hocam çocukken çalıştınız mı? Okul dışında yaptığınız bir iş oldu mu?

Evet, çalıştım. Hangi yaştan itibaren başladım bilmiyorum ama babam beni her yaz mutlaka berber, dondurmacı, ayakkabı tamircisi gibi bir esnafın yanına çırak olarak verirdi. Her nedense bu, şöyle temiz, eli yüzü düzgün bir meslek de olmazdı. Hattâ bir ara son derece pis bir işte bir süre çalıştığımı hatırlıyorum. Beni yanına verdiği adam bir dükkânı bile olmayan evinde kedi, köpek derisi yüzen bir adamdı galiba. Galiba diyorum çünkü o kadar iğrenmişim ki yanında ancak bir iki gün çalışabildim, sonra kaçtım. Babam da her nedense ısrar etmedi. Ama babamın kusurunun sert olmak olmadığını yukarıda söylemişim.

Allahtan, ilkokulu bitirdiğim zaman işine yarar bir yaşa gelmiş olduğumdan babam artık beni kendi yanında çalıştırmaya başladı. Anladığım kadarıyla kendi hayatında olduğu veya babasının kendisiyle ilgili olarak yaptığı, daha doğrusu yapmadığı gibi o da benimle ilgili olarak hiçbir plan, program sahibi değildi. Kendi hayatı nasıl tümüyle tesadüfler üzerinden akmış idiyse benimkinin de öyle akabileceğini, akmasının doğru olacağını düşünmüştü.

O yıllarda okumak yaygın değildi herhalde. İlkokula nasıl başladınız?

1950’lerde artık herkes, yani oğlan çocukları, en azından onların büyük bir kısmı ilkokula gitmeye başlamıştı herhalde. Yaşı geldiğinde çocuğu okula yazdırmak artık kısmen benimsenmişti. Belki bunda devletten korkunun, zorlamanın da bir payı vardı. Malum, ilkokul eğitimi bir zorunluluktuktu. Bunu diyorum ama etrafımda benim yaşında olan kız

çocuklarının okula yazdırıldığını da hatırlamıyorum. Demek ki devlet bu kız çocuklarının ilkokula verilmesi konusunda fazla ısrarcı olmuyordu. Yeğenlerimin içinde kız çocuklarının ancak yetmişler, seksenlerde düzenli olarak okula gönderilmeye başladığını hatırlıyorum.

Her neyse, muhtemelen ben de altı, bilemediniz yedi yaşına geldiğimde okula yazdırılmış olmalıyım. Kim yazdırdı, hatırlamıyorum, muhtemelen yine büyük ağabeyim Bakır olmalı. Ama iki ay geçmeden parlak bir öğrenci olduğum anlaşıldı. Yukarıda belirttiğim gibi sesim güzeldi ve düzgün bir tarzda şarkı söylemesini biliyordum. Özellikle anne-babalarından veya sevgililerinden uzak kalan kadın öğretmenler beni sınıflarına çağırır, bana yine yukarıda sözünü ettiğim türden ağır, ağıdalı şarkılar söyletirlerdi. Müfettişler geldiğinde de görevim onlara şarkı söylemekti. Bu şarkıları nerede nasıl öğrendiğimi de bilmiyorum. Herhalde yine radyodan öğreniyordum. Çünkü ne zamandı bilmiyorum ama oldukça eski bir tarihte babamın eve Siera marka bir radyo getirdiğini hatırlıyorum. Şöyle yumuşak bir çıt sesiyle açılan ve arkada lambası yanan, kanal arama düğmesini sağa sola çevirdiğinizde değişik, garip sesler çıkaran sihirli bir alet. Okumayı söktüğüm zaman ibreyi monitörde nedense çapraz olarak sıralanmış şehir veya ülke isimleri üzerinde dolaştırdığımda hangi isim üzerinde durursam o istasyonun çalacağını zannederdim. Ama kısa bir süre sonra bunun doğru olmadığını anladım. Radyoda hem o kadar çok istasyon yoktu, hem de kanalların yayın yaptığı yerlerle oradaki isimler arasında hiçbir ilişki yoktu. Ankara radyosunun sesini net alıyorduk. Ama İstanbul radyosunu parazitsiz bir şekilde dinlemek mümkün değildi. Her neyse, ben hem derslerde, hem de şarkı söylemekte iyi olduğum için kısa zamanda parlamıştım.

Dikkat çekmek kimisi için iyi, kimisi için korkutucu.

Doğrusu onu ben çok doğal karşıladım. Demek ki ben de biraz babam gibiydim. Hiçbir şey beni şaşırtmıyordu. Olayların beni götürdüğü yere gidiyor, onları olduğu gibi kabul ediyordum. Böylece “şöhret”i de kısa süre içinde olduğu gibi kabul ettim ve o, nasıl diyeyim, hayatım boyunca bir türlü peşimi bırakmadı (!).

Ancak bu arada itiraf etmeliyim ki gittiğim okul da daha önce dediğim gibi öyle iddialı, ahım şahım bir okul değildi. Muhtemelen Urfa’daki ilkokullar içinde sonlarda gelen bir okuldu. Çünkü az gelirli, yoksul sınıflara mensup insanların çocuklarının devam ettiği bir okuldu. O sırada, yani biz ilkokula devam ederken yukarıda Sarayönü’nde Şair Nabi diye yeni bir ilkokul açıldı. Bu okul kısa zamanda Urfa’nın en gözde, en tercih edilen okulu oldu. Gerçekten bayramlarda geçit resimlerinde bu okulun

çocuklarıyla bir arada bulunmak bizim için büyük eziyetti. Bir Amerikan ilkokuluyla Bangladeş ilkokulu çocuklarının yan yana bulunması gibi bir şeydi. Biraz üzüldüğümü, aşağılık duygusuna kapıldığımı hatırlıyorum. Allahtan, bizim ilkokulun çocuklarını fazla gerekli olmadığı zaman bayramlara katılıp katılmamakta serbest bırakırlardı. Ankara’da bir ara erleri veya civar kasabalardan, köylerden gelen insanları Ulus’tan daha yukarıya, Kızılay’a bırakmadıkları gibi.

Yukarıda 2000’li yıllarda bir kez bu okula gittiğimi ve 1955 yılına ait defterden benim ve sınıf arkadaşlarımla notlarımı ve resimlerini gösteren sayfaların fotokopilerini aldığımı söyledim. Daha sonra bu sayfaları incelediğimde sınıfta benden daha büyük çocukların da olduğunu gördüm. Hattâ bir ikisi 1940 tarihli görünüyordular, yani benden en az dört yaş büyüklerdi. Onlar okula niçin o kadar geç başlamışlardı, babaları kendilerini zamanında okula kaydettirmemiş de daha sonra yakalanınca devlet zoruyla mı okula yazılmışlardı, bilmiyorum. Ama ben altı yaşındayken sınıfta on yaşında, ben on yaşındayken on dört yaşında olan çocukların olduğu anlaşılıyor. Öte yandan içlerinde en normal görünenin de ben olduğumu anlıyorum; çünkü birçok çocuk kameraya eski fotoğraflarda gördüğümüz Kızılderili reisler gibi bakmış.

O dönemde etrafınızda Diyarbakır ve Antep’e gidenler olmuştur. Buralar nasıl anlatılırdı, hatırlıyor musunuz?

Ne sen sor, ne ben söyleyeyim. Diyarbakır, özellikle de Antep’e ilişkin hikayeler, bugün yurt dışına giden Türk turistlerinin Prag veya Paris hakkında anlattıkları hikayelere benzerdi. Tabii biraz abartıyorum, ama o sıralarda Urfa ile Diyarbakır özellikle de Antep arasında hakikaten her bakımdan çok büyük bir fark vardı. 1973-74 yıllarında yedek subay olarak askerliğimi Diyarbakır İçkale’deki Levazım Amirliği’nde yaptım. Bu tarihte Diyarbakır her bakımdan Urfa’dan daha gelişmiş bir şehirdi. Caddelerin genişliği, binaların yüksekliği, apartmanların, parkların temizliği vb. Diyarbakır’da kolordu vardı, yüksekokul vardı, havaalanı vardı; benim de bir süre içinde kaldığım çok katlı, klimalı, çift asansörlü bir otel, daha doğrusu orduevi vardı. Aynı tarihlerde Urfa’da ise bunların hiçbiri yoktu. Urfa’da otel denebilecek bir şey olduğunu hatırlamıyorum. Birtakım hanlar vardı. İpek Palas diye bir otel vardı galiba, ama daha dış görünüşünden bildiğiniz anlamda bir otel olmadığını anlıyorsunuz. Antep’e gelince o Diyarbakır’dan da güzeldi. Diyarbakır’dan da daha gelişmişti. Urfa’ya göre Antep, bugün herhalde İzmir’e göre İstanbul gibi bir şeydi. Bu arada çocukluğumda Diyarbakır’a değil de Antep’e gitmenin öyle kolay olmadığını söyleyeyim çünkü Fırat Nehri üzerine daha köprü yapılmamıştı.

Kayıkla mı geçiliyordu?

Kayıkla değil de salla geçiliyormuş. Ben Fırat üzerinden salla geçildiği dönemde henüz Antep'i görmemiştim. İlk kez Lise 1'de yani 1959 yılında reçeteli gözlüğümü yaptırmak için Antep'e gittim. Kardeşimin bir arkadaşının kullandığı bir kamyonla yeni yapılmış olan Birecik köprüsü üzerinden Fırat'ı geçtik. Fırat aynı zamanda hayatımda gördüğüm ilk nehirdi. Doğrusu ününü de hak ediyordu. Çok genişti. Daha sonra Diyarbakır'da askerlik yaparken Dicle Nehri'ni gördüğümde epeyi hayal kırıklığına uğradım. Çünkü Fırat Nehri'ne göre bana çok cılız göründü. Aynı duyguyu Kızılırmak'ı, Gediz'i Büyük ve Küçük Menderes'i gördüğümde de yaşadım. Fırat'tan sonra bunlar nehre benzemiyorlardı. Tabii Avrupa'nın büyük nehirleri, özellikle Tuna karşısında da bizim Fırat Nehri biraz zayıf kalıyordu. Tuna'yı Avrupa'da birkaç ülkede (Almanya, Avusturya, Macaristan, Romanya) gördüm. Her yerde büyüktü, ama Viyana'da bana en muhteşem göründü.

Her neyse kardeşimin arkadaşı bizi Antep'te bırakarak İskenderun'a gitti, bir veya iki gün sonra yükünü alıp geri dönerken de bizi tekrar Antep'ten aldı. Antep'i görünce büyülendim. Paris veya Roma'yı gördüğüm zaman o kadar heyecanlanmadım dersem yeridir. Antep Urfa'dan gerçekten çok farklıydı. Lokantası lokantaya, oteli otele, caddesi caddeye benziyordu.

Antep şimdi de öyle, aynı şekilde güzel ve gelişmiş, o zamana göre çok daha güzel ve çok daha gelişmiş, ama Diyarbakır maalesef 1970'lere göre geriledi. Orayı en son 2000'li yıllarda gördüm. Durumu pek parlak değildi, hele sokaklarda sürüler halinde dolaşan yoksul çocuklar beni çok rahatsız etti. İnşallah aradan geçen on, on beş sene içinde kendini toplamış, eski güzel günlerine dönmüştür. Diyarbakır'da askerliğimi yaptığım sırada (1974) ilk kez gördüğümde, bildiğimiz özellikleri (büyük güzel taş evleri, Deyrüzzaferân ve diğer manastırları) dışında Mardin de bana pek güzel görünmedi Ama başta kızım Senem olmak üzere son zamanlarda oraya giden birçok tanıdığım Mardin'i anlata anlata bitiremiyorlar.

Son olarak Urfa'ya gelirse son yirmi, yirmi beş yılda bildiğimiz nedenlerle, yani esas olarak GAP'ın sonucu olarak Urfa inanılmaz bir şekilde değişti. Öyle ki birkaç yıl aralıkla gittiğim her seferinde Urfa'yı âdeta tanıyamıyorum.

Çocukluk ve gençliğimde böyle bir değişmeyi rüyamda görsem inanmazdım. Çocukluğumda Urfa çok modern-öncesiydi. Âdeta *Eski Ahit*'ten çıkmıştı. İnsanları da biraz *Eski Ahit*'ten çıkmış gibiydi. Segal,

yukarıda sözünü ettiğim kitapta Urfa'nın, daha doğrusu Edessa'nın Helenistik dönemdeki birçok özelliğinin 1950'lerin Urfası'nda da varlığını hâlâ sürdürdüğünü belirtir. Gerçekten de 1950'lerde şehrin iki ana caddesi vardı ve onlar Helenistik dönemin iki ana caddesiyle yaklaşık aynı akslarda, yani kuzey-güney ve doğu-batı doğrultularında uzanmaktaydı. Helenistik dönemin dört kapısından üçü, yani Bey Kapısı, Harran Kapısı, Samsat Kapısı 1950'lerde de aynı yerlerinde bulunuyordu. Antik dönemde her yüzyılda bir taşan ve ciddi can kaybına yol açan Karakoyun Deresi benim çocukluk zamanımda da sık sık patlardı. Bu patlamalar veya Urfalıların ifadesiyle "Karakoyun Deresi'nin gelmesi" Bizans dönemindeki gibi büyük can kayıplarına yol açmazdı ama aynı korkutucu manzaraları gösterirdi. Hattâ Segal'in sözünü ettiği çekirge istilalarından birini ben bizzat 1950'lerde yaşadım.

Eski Koşu Meydanı'nda arkadaşlarımla top oynarken birden gök karardı ve milyonlarca çekirgenin ortasında kaldık. Korkumuzdan aklımıza gelen ilk şey olarak şehre doğru koşarken her tarafımıza binlerce çekirge çarpıyor ve biz ellerimizle yüzümü gözümüzü korumaya çalışıyorduk. Nihayet Urfalıların başına geçmişte zaman zaman musallat olan salgın hastalıkların bir kısmı, örneğin şark çıbanı, trahom 1950'lerde benim de içinde bulunduğum bazı Urfalılar üzerinde salta-natlarını devam ettiriyorlardı.

Ama bu mutlu olmaya engel değildi, belki de mutluluğun sebebiydi.

Niyetiniz babam kadar iyiye ve başkalarının hayatı hakkındaki bilginiz babamınki kadar azsa hiçbir şey mutluluğunuza engel olmaz, Hazreti Eyüp'ün sabrına da kimsenin engel olamadığı gibi. Ama sözünü ettiğim zamanlarda babam ve ben dahil kimsenin halinden şikâyetçi olmadığımı görüşüne katılıyorum.

İnsan niye mutsuz olur? Mutluluğun ne olduğunu bildiği için mutsuz olur. Dünyada yanlış, haksız, olmaması gereken veya değiştirilmesi mümkün olan şeyler olduğunu düşündüğü için mutsuz olur. Ama yukarıda söylemeye çalıştığım gibi babam ve babam gibi olanlar, bu arada o zamanki ben, dünyayla ilgili hiçbir bilgiye, hiçbir düşünceye sahip değildik ki. Bize göre her şey, çocuk ölümleri, salgın hastalıklar, şark çıbanı, trahom, çekirge istilası, sabahleyin kalktığımızda gözlerimizi çapaktan açamamamız dahil olmak üzere her şey olması gerektiği gibiydi. Leibniz'in söylediği gibi "Mümkün dünyalar içindeki en mükemmel dünyada her şey en mükemmel bir biçimde meydana gelmekteydi". Ne yani Tanrı'dan şüphe mi edecektik? Annem her birini karnında dokuz ay taşıdığı on iki çocuğundan sekizini muhtelif yaşlarında kaybetmiş-

ti. Ama hayatından memnundu. Ablamın da epeyi çocuğunu doğumlarından kısa bir süre sonra kaybettiğini hatırlıyorum. Onun da şikâyet ettiğini görmedim. O ayrıca annemden farklı olarak mizaç itibarıyla da çok neşeli bir insandı. Allah rahmet etsin, yakınlarda öldü. Babamın tipini, dünyaya bakış tarzını anlattım. Böylece hiçbirimizin hayatlarımızın başka türlü olabileceğine, onu başka türlü yaşayabileceğimize ilişkin bir bilimiz, bilincimiz veya duygumuz yoktu.

Bir arkadaşımız okula belki bizimkinden daha güzel bir ayakkabı veya paltoyla gelirdi ve bu belki bizi bir ölçüde üzerdi. Ama öte yandan bu, çok da önemli bir şey değildi. Çünkü Urfa'da genelde herkes yoksuldu ve aşağı yukarı herkes aynı hayatı yaşıyordu. Sınıfımızdaki bazı arkadaşlarımızın bizden farklı, hali vakti yerinde insanların çocukları olduklarını tabii ki biliyorduk. Ama onlar bunu gözümüze sokmadıkları gibi doğrusu gördüğümüz farklılıkları da kadar çok ve keskin değildi. On bin dönüm arazisi olan bir ağanın oğluluyla biz aşağı yukarı aynı şeyleri giyiyor, aynı şeyleri yiyor, aynı vasıtalara biniyor, aynı sinemalara gidiyor, aynı stadyumda aynı takımları seyrediyorduk. Urfa'da üretim alanında insanlar arasında önemli bir fark olmadığı gibi tüketim alanında da öyle ahım şahım bir fark yoktu. Türkiye'nin o zamanki üretim düşüklüğünde veya mal azlığında veya kıtlığında parası olanlar bile bizden farklı ne satın alabiliyorlardı ki? Buzdolabı mı, çamaşır makinesi mi, cep telefonu mu, araba mı? Ne giyebilirlerdi? İngiliz kumaşından elbise mi? Nereye yolculuk edebilirlerdi? Paris'e, Londra'ya mı? Bunların hiçbirisi yoktu. Bir arkadaşım vardı, adını söylemeyeceğim, en iyisini yapardı. Ayda bir kez İstanbul'a hayalî seyahatler yapardı. Bir iki gün ortada görünmez. "Yahu neredesin?" diye kendisine sorduğumuzda "bir İstanbul yaptım da geldim" derdi. Ne yapsın zavallı, gerçeğini yapamayınca hayalini yaparak bize hava atıyordu. Bu arkadaşımın daha sonra benim gibi bir felsefeci olduğunu söylersem, şaşırır mısınız?

Türkiye'nin o sıralar bu bakımdan durumu 1975'te karımla birlikte on beş günlüğüne ziyaret ettiğimiz Romanya ve Bulgaristan gibiydi. Zannedirim, her birimizin cebinde 300'er dolar kadar harcayabileceğimiz döviz vardı. Vardı da harcama imkânımız yoktu. Çünkü ne Varna'da ne de Köstence'de satın alabileceğimiz bir şey vardı. O zamanlar Ankara'da satın aldığımız o ucuz *Melodia* marka uzun çalar plaklar bile yoktu. Bizim Beykoz ayakkabılarına benzeyen bir ayakkabı bile yoktu. En fazla elli yüz dolar harcayabildik. Geri kalanı memlekete geri getirmek zorunda kaldık.

Sonuca geleyim. Bu nedenlerle çocukluğumuzda son derece yoksul olmamıza rağmen hiçbirimiz öyle yoğun bir yoksulluk duygusuna sahip değildik. Buna ben de dahilim. Çocukluğumda boyum kısa olduğu için

futbol oynayamama veya yüzümde şark çıbanının izini taşıdığım için kendimi yakışıklı hissedememe dışında özellikle yoksulluktan kaynaklanan bir yetersizlik veya aşağılık duygusuna sahip olmadım. Dolayısıyla bunun sonucu olan bir mutsuzluk duygusu yaşamadım.

Şimdi de zengin falan değilim. Şimdi de kendimi zengin olmamaktan kaynaklanan bir mutsuzluk duygusu içinde hissetmiyorum. Aradaki fark şu. O zaman bu hissetmememin temelinde kendiliğinden olan, doğal olan bir şey vardı. Şimdiki ise kendimi, ihtiyaçlarımı bilmem, tanımamdan ileri gelen bilinçli bir yeterlilik veya kanaatkârlık durumundan olan bir şey söz konusu.

Peki kızlarla arkadaşlık konusu.

Daha neler? Nereden bahsediyoruz? Paris'ten veya hiç olmazsa İstanbul'dan mı? Zannediyorum Marx'ın olan güzel bir söz var: "Bir toplum, çözemeyeceği problemleri kendisine vazetmez". Harika bir cümledir bu. Hattâ onu şimdiye kadar üzerinde konuştuğumuz şu insanın kendisini mutlu hissedip hissetmediği konusuna da uygulayabiliriz. Babamdan bahsederken hatırlarsanız onun kendi kendisine mutlu olup olmadığını sorduğunu zannetmediğimi, hattâ mutluluğun ne olup olmadığı yönünde herhangi bir soru ortaya atmadığını ileri sürmüştüm. Söylemek istediğim işte tam buydu. Babam kendisine bu yönde bir soru soramazdı çünkü bu, onun o zamanki koşullar içinde çözemeyeceği bir problemi kendisine vazetmesi anlamına gelirdi.

İşte o dönemin Urfası'nda kız-erkek ilişkileri konusunda da benzeri bir durum söz konusuydu. O zamanın Urfası, hattâ belki şimdinin de Urfası, kızlarla erkekler arasında bırakalım flörtü, sıradan, masum bir konuşmayı kabul edecek bir durumda değildi. O halde "kızlarla erkekler arasında ilişkiler neydi? Bu ilişkilerden memnun muydunuz?" tarzında bu soruya verebileceğim tek bir cevap var: Böyle bir ilişki yoktu ki ondan memnun veya gayrı memnun olmamız söz konusu olsun.

Ayrıca bu tür bir ilişkinin, arkadaşlığın fiilî, fizikî koşulu da yoktu çünkü sınıflarda kız yoktu. Her sınıfta kızların sayısı bir elin parmaklarını aşmazdı. Bu konuda bazı sınıflar başka bazı sınıflara göre biraz daha şanslıydı. Benim bulunduğum sınıflar ise en şanssızları arasındaydı. Çünkü ileride anlatacağım nedenle ortaokula çok geç kaydolmuşum ve beni yabancı dili Fransızca olan öğrenciler arasına atmışlardı. Bu durum daha sonra lise döneminde de devam etti. Bir türlü daha hali vakti yerinde, daha bilgili veya bilinçli ailelerin çocuklarının buldukları sınıflara geçme imkânını elde edemedim. Bizim sınıflar ise yıllara göre değişmekle birlikte en az sayıda kızın bulunduğu sınıflardı.

Ama bu konuda halimden şikâyet edersem haksızlık yapmış olurum çünkü ben oğlanlar içinde gene de en şanslı olanlardan biriydim. Bunun nedeni ise ortaokul ve lise hayatım boyunca hep sınıfın mümessili olmamdı. Dolayısıyla bu görevimi veya imtiyazımı kullanarak kızlarla bir iki kelime etme şansına sahiptim. Diğer erkek arkadaşlarım ise Batılı gezginlerle karşılaşmış Afrika yerlileri gibiydiler. Bir şekilde kızlarla konuşmak mecburiyetinde kaldıklarında ne yapacaklarını şaşırırlar, garip sesler, homurtular çıkararak saçma sapan birtakım hareketler yaparlardı. Öte yandan kızlarla konuşma konusundaki bu özel durumumun, imtiyazımın bedelini ödemem gereken durumlar da olurdu. Kızlarla karşılaşınca garip hareketler yapan, homurtular çıkaran bu arkadaşlarım bir bahane bularak arkadan bana tekme atarlardı, çelme takarlardı, yani bir şekilde olayın acısını çıkarırlardı.

Kıyafetleriniz nasıldı peki?

İlkokulda siyah önlük, ortaokul ve lisede ceket, pantolon ve başımıza şapka giyerdik. Kıyafet de böylece bizi türdeşleştirirdi.

URFA'DA TOPLUMSAL HİYERARŞİ

Toplum hiyerarşilerden oluşur. Zenginliği maddî olan üzerinden değerlendirmek ne kadar doğru? Mesela insanlar üzerinde söz sahibi olma anlamında hiyerarşi, başka türlü bir şey söylemez mi?

Urfa'da etkili olan gruplar sadece ekonomik-politik açıdan önde gelenler miydi? Toplumsal hiyerarşiyi meydana getiren başka ölçütler yok muydu? En prestijli, itibarlı adamlar kimlerdi? diye soruyorsan, buna tanıdığım, bildiğim bazı örnekler üzerinden cevap verebilirim. Mesela Halil Hafız diye biri vardı. Sesinin güzelliğinin ve okuma tarzının aynayı çatlattığı söylenirdi. Halil Hafız'ı bir mevlide veya sıra gecesine davet etmek, onun da daveti kabul edip gelmesi bu davette bulunan insan için büyük bir prestij kaynağıydı. Onun bizim eve de bir iki kez geldiğini ve babamın ve arkadaşlarının bunu büyük bir olay olarak karşıladıklarını hatırlıyorum. Halil Hafız ile İzoller'den ileri gelen birinin prestij karşılaştırılması muhtemelen hiç olmazsa alt gelir gruplarında, Halil Hafız lehine bir sonuç verirdi.

Belki daha önemli bir örnek verebilirim: çocukluk dönemimde Urfa'da çok meşhur ve çok prestijli bir insan olan Buluntu Hoca örneği. İsmi niye öyleydi veya asıl ismi neydi bilmiyorum, Türkiye'de içinde bulunduğumuz dönemde kimi hocalar, örneğin Fethullah Hoca, sevenleri, hayranları için neyse o zamanlar Urfalılar için Buluntu Hoca öyle bir insandı.

Ben bu Buluntu Hoca'nın katıldığı bir yağmur duası olayını bizzat yaşadım ve bu olayı daha önce sözünü ettiğim Segal'in Urfa monografisinin başına koyduğum önsözde ayrıntılı olarak anlattım. Burada da onun prestijinin kaynağını veya sonucunu göstermek için bu olayı kısaca anlatayım.

Urfa'da sık sık ortaya çıkan kuraklık dönemlerinin birinde bir yağmur duasına çıktık. Yılına hatırlamıyorum, 1955-60 arası bir tarih olmalı. Bir

mak ve yine ancak üç beş senede birine bir yüksek lisans veya doktora yaptırmak imkânı ve arzusu vardı.

Burada, Sosyal Bilimler Fakültesi'nde de bina sorunu vardı (hiçbir zaman kendimize mahsus bir binamız olmadı, şurada burada dolaştıktan sonra en sonunda Tıp Fakültesi'nin bırakmış olduğu morfoloji binasının bir kanadına yerleşme imkânını bulduk ve o zamandan bu yana yaklaşık otuz yıldır yazları binada yapılan tamirat ve tadilattan ötürü insanlar odalarında çalışamazlar) ama en azından akademik kadrolar bakımından hiçbir sorun yoktu ve önemli olan da buydu. Yeni bölümler kurup kadroları onlara göre kendi aramızda paylaştığımızda her bölüme yaklaşık 20-25 civarında asistan, doktoralı asistan, doçent, profesör kadrosu düşmekteydi ki bu olağanüstü bir şeydi ve bu kadrolar bazı bölümlerde aradan geçen otuz beş sene içinde bile tam olarak doldurulamadı. Öte yandan bu Dil ve Tarih'ten farklı olarak yeterli ölçüde öğretim üyesine sahip olduğumuz takdirde bölümlerimizde zamanla yoğun bir biçimde lisansüstü programlar açabileceğimiz ve bu programlardan çok sayıda insan yetiştirebileceğimiz anlamına geliyordu.

Yeni bölümlerin kurulması, kadroların dağıtılmasının arkasından herkes bölümündeki kadrolara elemanlar almaya ve programlar açıp lisansa öğrenci kabul etmeye başladı. Ben de öyle yaptım.

Bu vesileyle her zaman yeni üniversitelerin, fakültelerin açılmasının yanında olduğumu belirtmek isterim. Yeni üniversitelerin açılmasına karşı çıkanların ileri sürdükleri bütün o sözüm ona akademik itirazlar çoğu zaman insanları kandırmaya yönelik gayri ciddi bahanelerdir ve bu itirazlar da doğal olarak rahatlarını bozmamak, alıştıkları düzeni devam ettirmek isteyen insanlardan gelir. 1980'de Ege Üniversitesi'nden bugün son derece gelişmiş bir üniversite olduğunu hepimizin kabul ettiği Dokuz Eylül Üniversitesi çıkarılmak istendiğinde ne kadar çok feryat figanın, itirazın yükseldiğini hatırlıyorum. Adım gibi eminim ki şimdi de bu aynı üniversitelerin her birinin içinde daha iki yeni üniversite çıkarılabilecek sayıda öğretim üyesi vardır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin dünya görüşü ve uygulamaları hakkında her şeyi söyleyebilirsiniz, ama sağlık hizmetleri alanında gerçekleştirdiği büyük iyileştirmeleri inkâr edemezsiniz. Peki bunu nasıl başardılar? Dışarıdan hekim mi ithal ettiler? Bir anda kırk tane yeni Tıp Fakültesi açıp onlardan her yıl yeni binlerce hekim mi mezun ettiler? Yo, sadece var olan sağlık kurumları, hastaneler, hekimlerden yeniden ve daha rasyonel bir düzenlemeyle eskisinin iki katı bir verim almayı başardılar.

Dil ve Tarih'te gördüğüm olumsuzlukların burada olmasını istemiyordum. İlk olarak bölüm içinde, hocalar arasındaki ilişkilerin Dil ve

Tarih'te olduğu gibi marazi bir biçimde yürümesini istemiyordum. Hocaların kısa bir süre sonra öğrencilerin de içinde yerlerini alacakları bir kamplaşmaya girmelerini istemiyordum. Felsefe Bölümü her türlü özgürlüğün, farklılığın, çeşitliliğin en yüksek düzeyde yaşanacağı, yaşanması gerektiği, ama bunların öğrencilerle, eğitimle ilgili işlere sokulmayacağı, yansıtılmayacağı bir bölüm olmalıydı. Bence bunu gerçekleştirmek hiç de o kadar zor değildi. Bunun için yasalara, yönetmeliklere, kurallara kararlı olarak uymak yeterliydi. Çünkü en kötü yasalar bile insanların keyfi davranışlarından, tercihlerinden daha iyiydi. Onlara daha fazla huzur ve güvenlik sağlama gücüne sahipti.

İkinci olarak bence Türkiye'nin felsefeye, felsefecilere çok ihtiyacı vardı. Toplumun, insanların hayatına, kültüre biraz felsefe katmalıydık. O halde en kısa zamanda lisans öğretimine geçtiğimiz gibi, mümkün olan en kısa zamanda lisansüstü öğretime geçmenin de imkânlarını araştırmalıydık. Dil ve Tarih'te hocaların kendi kişisel, bilimsel araştırmalarıyla meşgul olmaları mazereti veya gerekçesiyle lisansüstü öğretim konusuyla hiç ilgilenmemeleri bana göre büyük bir sorumsuzluktu.

Üçüncü olarak yine bana göre nasıl Türkiye'nin felsefeye, felsefecilere büyük ihtiyacı vardysa, fakültenin diğer bölümlerinin ve üniversitenin diğer fakültelerinin de felsefeyle tanışması, tanıştırılması gerekmektedir. Bunun için Felsefe Bölümü üzerine düşen görevi yapmalı ve mümkün olduğu kadar kısa zamanda, isteyen diğer bölümlere, diğer fakültelerin öğrencilerine en azından bir Felsefeye Giriş dersi adı altında ve düzeyinde bir servis dersi açmalı, üniversitenin diğer bilim dallarının, akademisyenlerin, öğrencilerinin de mümkün olduğu kadar iyi bir biçimde felsefeyle tanışmasını sağlamalıydı.

Bunca yıl sonra geriye baktığımda bunları gerçekleştirebildiğimizi söyleyebilir miyim? Eh, tam olarak değilse bile onların büyük bir kısmını ve büyük ölçüde gerçekleştirdiğimizi söyleyebilirim. Bölümde hiçbir zaman hocalar arasında öğrencilerin de içinde saflarını alacakları ciddi bir kutuplaşma olmadı. Felsefe Bölümü, açıldıktan sonra mümkün olduğunu gördüğü en kısa bir zaman içinde lisansüstü öğretime geçti ve o zamandan bu yana çok sayıda insana yüksek lisans ve doktora hizmeti sundu. Nihayet Felsefe Bölümü bu süre zarfında gerek fakültede, gerekse üniversitede felsefeyi tanıtmak, insanları felsefeyle, felsefenin gerekliliğiyle tanıştırmak yönünde bir hayli iyi şeyler yaptı. Bu son konuda benim de ciddi bir katkımın olmasından ötürü çok memnunum.

Felsefe Bölümü'ne yukarıda anlattığım bazı tatsız olaylar içinde araştırma görevlileri alındı, onlar bölümün daha sonraki öğretim üyeleri kadrosunu meydana getirdiler. Yine ilk açıldığı sırada mutlu bir te-

saduf sonucu bölüme dışarıda doktorasını yapmış kıymetli bir eleman, Tülin (Bumin) geldi. Tülin'in eşi ve benim eski arkadaşım Kürşat Bumin de öğretim görevlisi olarak bölüme uzun süre hizmet verdi. Bu arada yine yukarıda anlattığım gibi Selahattin Hilav ders vermek üzere bölüme katıldı. Şimdi nerede olduğunu bilmediğim, o sırada yurt dışında doktorasını yapan Ali Vahit Turhan da bir süreliğine aramıza katıldı.

Doğan Özlem sizde doktoralı mıydı?

Hayır, doktorasını bizde araştırma görevlisiyken İstanbul Üniversitesi'nde yaptı. Taylan Altuğ da bölüme alınan ilk araştırma görevlilerindendi, hattâ belki de onların ilkiydi. O da o sırada İstanbul'da doktorasını yapmakla meşguldü. Nilgün, Zerrin, Mehmet, Solmaz, Erhan, Hakkı, Oktay, Aydın bölüme gelen ilk kuşak öğrenciler arasındaydı. Lisanslarını bitirdikten sonra lisans üstüne başladılar, aynı zamanda araştırma görevlisi olarak aramıza katıldılar ve sonra hepimizin tanıdığı insanlar oldular.

Yukarıda galiba İzmir'e geldiğinizde onu biraz taşra bulduğunuzu söylemişsiniz. Entelektüel açıdan İstanbul ve Ankara'yı düşündüğümüzde İzmir hâlâ taşra... Kitap bulmakta zorlanıyoruz mesela.

İzmir'i o zaman biraz değil epeyi taşra bulmuştum. Örneğin Ege Üniversitesi'nin merkezî bir kütüphanesi bile yoktu. Daha doğrusu kütüphanenin adı vardı da kendisi yoktu. Oysa Ankara'da en az beş altı tane büyük kütüphane vardı. Bornova güya bir üniversite kasabasıydı. Ama tek bir kitapçı olduğunu hatırlamıyorum. Hattâ galiba şimdi de yok. İzmir operası, balesi, tiyatrosu, senfoni orkestrasının durumu da böyleydi. Onların da doğru dürüst birer binaları yoktu. Koca İzmir'de, yani arkeolojinin merkezi olan bir yerde, fuar alanındaki saymazsanız, bir arkeoloji müzesi de yoktu. Hoş, daha sonra Varyant'ta, o garip yerde, bir arkeoloji müzesi yaptılar da ne oldu?

Gelelim özel olarak bizim en önemli sermayemiz olan şu kitap, kitapçı, kütüphane meselesine. Bu galiba sadece İzmir'in değil, bölgenin, hattâ bütün Türkiye'nin önemli bir meselesi. Birkaç sene önce Adnan Menderes Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde görevli olan eski öğrencilerim, şimdiki meslektaşlarım Hakan, Meral derslerinde benim kitaplarımı okutmak istiyorlar. Kitapçılarda bulamamışlar, daha doğrusu kitapçıların kendilerini bulamamışlar. "Hocam bizim adımıza yayınevlerinden şu şu kitaplarınızı isteyebilir misiniz?" diye bana telefon açtılar. Önce anlamadım. "Onları niye benim üzerimden almaya çalışıyorsunuz ki? Aydın'daki bir kitapçı isteyebilir," dedim. "Hocam," dediler,

"Aydın'da kitapçı yok ki!" İnanılmaz bir şeydi. 2000'li yıllarda Aydın'da bir kitapçı, kitabevi yoktu. Benzerlerine Türkiye'nin başka yerlerinde de şahit oldum. Yaklaşık bir milyon nüfuslu, dünyanın en eski üniversitesine ev sahipliği yapmış olmakla övünen ve şimdi de büyük bir üniversiteyi içinde bulunduran koca Şanlıurfa; gene bundan yaklaşık on yıl önce, sağa sola sordum. Urfa'da kitapçı olarak sayılabilecek tek bir kitapçı yok. E insanlar kitap ihtiyaçlarını nereden karşılıyorlar? Cevap gayet basit: karşılamıyorlar. Neden? Çünkü kimsenin böyle bir ihtiyacı yok ki. Otobanımız var, hızlı trenimiz var, uzayda uydumuz bile var; ama büyük şehirlerimizde kitapçımız yok çünkü kitaba ihtiyacımız yok.

Bununla birlikte başka açılardan hem Bornova'nın, hem İzmir'in inanılmaz ölçüde değiştiğini söyleyebilirim. Daha önce bir vesileyle dediğim gibi 1979'da ilk kez İzmir'e geldiğimizde Bornova'nın merkezi veya Ege Üniversitesi Hastanesi'yle İzmir körfezi arasında uzanan alan tümüyle araziydi; yani mandalina bahçeleriyle, bostanlarla kaplıydı. Manavkuyu civarı vb. yoktu. İşin kötüsü Bornova'dan Karşıyaka'ya doğrudan bir vasıta, yani otobüs, dolmuş vb. de yoktu. Karımın Bornova'dan her gün çalıştığı yer olan Karşıyaka'ya gitmesi son derece ciddi, hattâ tehlikeli bir işti. Ya Bornova'dan Konak'a gidiyor, oradan vapurla karşıya geçiyordu veya Bornova'dan Halkapınar'a gidiyor, oradan banliyö trenine biniyor, öyle Karşıyaka'ya ulaşıyordu.

Ha, bu arada haksızlık etmeyeyim, Bornova'da benim çocukluğumda Urfa'da olduğu gibi sevimli yazlık sinemalar vardı. Yazın onlarda film seyretmek çok hoştu, ara sıra başımıza gelen bazı kazaları saymazsak.

Ne gibi kazalar?

Çağrı çok küçük, 3-4 yaşlarında olmalı. Bilmiyorum neden, onu da sinemaya getirmişiz. Hiç unutmam, Jack Nicholson'la Jessica Lang'ın oynadıkları ünlü *Postacı Kapıyı İki Kere Çalar* filmini seyrediyoruz. Filmin yine ünlü bir sahnesi vardır. Nicholson ile Lang'ın mutfakta tezgâh üzerinde vahşice seviştikleri sahne. Sinemada herkes nefesini tutmuş seyrediyor. Birden Çağrı'dan herkesin duyacağı bir ses yükseldi: "Baba bu adamlar ne yapıyorlar?" Bütün sinemada bir an sessizlik oldu ve arkasından müthiş bir kahkaha koptu. Çocuk başlattığı olaydan korkmuş bir şekilde bana sokuldu: "Baba bu insanlar neye gülüyorlar?"

Durum böyle olunca, üniversite için çevre Bornova demektir.

Doğru. Kampüs ile merkez bu kadar iç içe geçmiş değildi. Öte yandan kimsenin arabası yoktu. Biz o günlerde kampüsün uzak bir köşesinde

bulunan ve oradan ayrıldıktan sonra Fen Lisesi olacak olan binada derslerimizi yapıyorduk. Fakültemizde az sayıda hocanın arabası vardı; Arkeoloji profesörü Mükerrerem Osman Anabolu'nun, fakültenin kurucu dekanlığını yapmış olan Şefik Uysal'ın, Psikoloji profesörü Süleyman Çetin Özoğlu'nun vb. Bu hocaların çıkış saatlerini beklemek, kollamak, arabalarına almaları için kendilerine şirinlik yapmak epeyi beceri gerektiren bir şeydi. Bu sırada bir de Mükerrerem Hanım'ın arabasına kesin olarak binmemek gibi zor bir işi de başarmak gerekiyordu. Neden? Çünkü o günlerde Mükerrerem Hanım'ın arabasını biraz tehlikeli bir biçimde kullanmak gibi bir alışkanlığı olduğunu öğrenmiştik. Arabasına binmek nezaket veya gafletini gösteren Ziraat veya İktisat Fakültesi'nden bir hocanın bu hatasını hayatıyla ödemiş olduğu ortalıkta dolaşan dedikodular arasındaydı. Yine o sıralarda bir ara kampüsün ta göbeğine kadar giren treni gösteren zavallı bir asistan arkadaşımızın (şimdi profesör olan Ömer Özyiğit'in) Mükerrerem Hanım'a "Hocam, biraz dikkat edelim, biliyorsunuz bu tren makinistleri çok dikkatsiz oluyorlar" dediği de yine kendi aramızda anlattığımız fıkralar veya anekdotlar arasındaydı. Her neyse arabası olan hoca avlama konusunda ben epeyi başarılıydım. Ama Nuri (Bilgin) şüphesiz benden daha başarılıydı.

Üniversite çevresi, fakülte ortamı... Şehirden yalıtılmış küçük bir alan... Hocalar olarak ilişkileriniz nasıldı? Çalışma uyumunuz...

İlk geldiğim günler, hattâ yıllar biraz "Vahşi Batı" günleriydi. Biz, yani yeni gelenler de bu yeniler ile eskiler veya yerliler ile göçmenler arasındaki mücadeleye bir ara ciddi olarak katıldık.

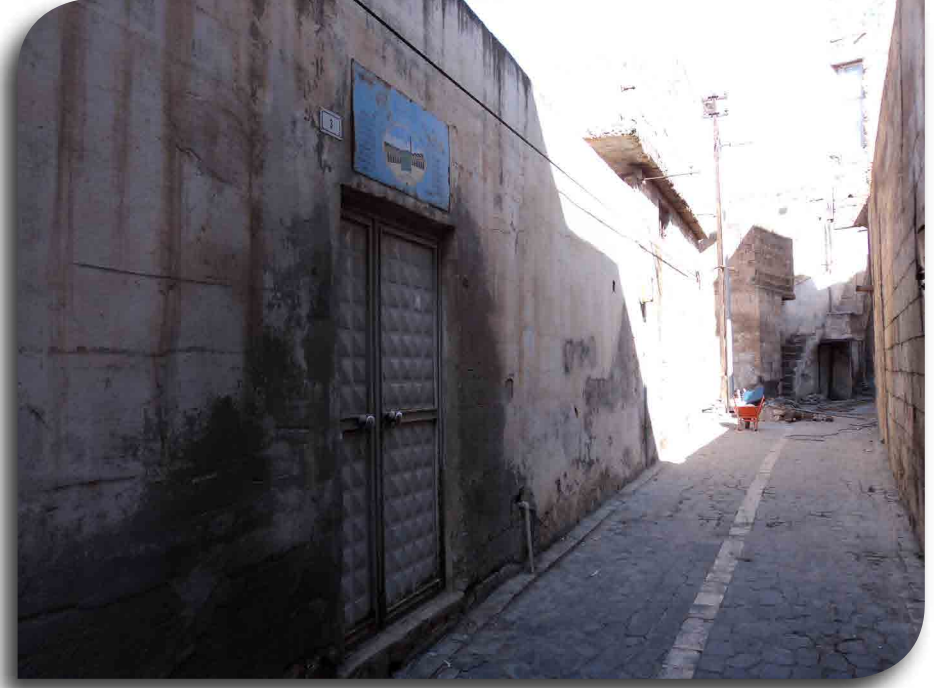
Fakültenin kendi öğretim üyeleri az olduğundan, hoca ihtiyacı uzunca bir süre başka fakültelerden, özellikle Tıp Fakültesi Psikiyatri ana bilim dalıyla İktisat Fakültesi'nden gelen öğretim üyeleriyle karşılanmıştı. Bunun başka bazı anlaşmazlıklarla birleşerek fakültenin kendi hocalarıyla bu dışarıdan gelen hocalar arasında bazı ciddi sürtüşmelere, hattâ kavgalara yol açtığını öğrenmiştik. Başka fakültelerden hocaların gelmesini destekleyen hocalar tahmin edilebileceği gibi tamamen saf (!), tamamen akademik (!) nedenlerle bunu ileri sürüyorlar; diğer, yani buna karşı çıkan grupta yer alanlar ise yine aynı derecede saf (!), aynı derecede akademik (!) nedenlerle şiddetle buna karşı çıkıyorlardı. Bizi İzmir'e çağırınlar, fakültenin kendi kadrolu öğretim üyelerinin sayısını bizim katılmamızla artırmak isteyen bu sonunculardı. Şefik Bey'in başlangıçta bizim gelmemize taraftar olmasına karşılık daha sonra geldiğimizde bize pek yüz vermemesinin nedeni de ilk, yani yerliler grubuna ait olmasıydı. Tabii asıl amaç bu, yani tamamen insanî bir şey olduğu

Ahmet Arslan'ın annesi Behiye Hanım ve babası Mehmet Bey (Urfa, 1970'li yıllar).

Ahmet Arslan ve erkek kardeşleri: arka sıra soldan sağa kendisi, büyük ağabeyi İmam Bakır ve küçük ağabeyi Mehmet. Ortada bulunan kız çocuğu, yeğeni ve şimdi rahmetli olan Yusra (yıl muhtemelen 1950).

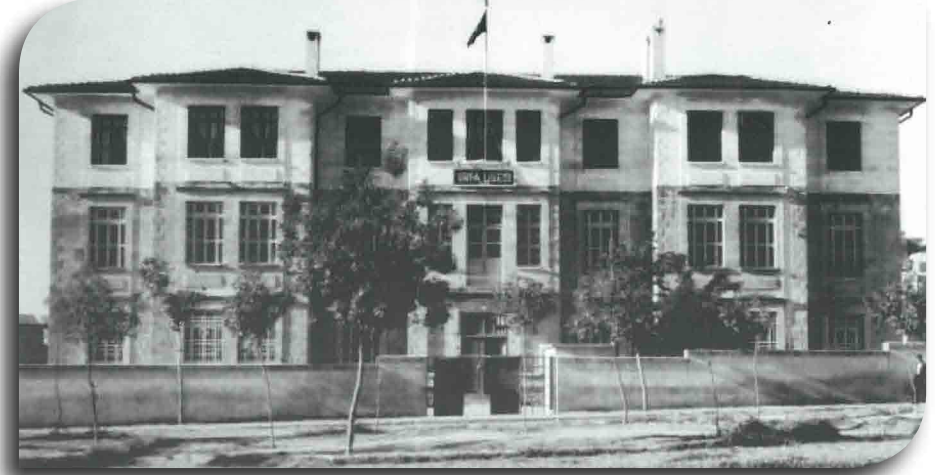
Doğduğu ve Ankara'ya gelinceye kadar çocukluk ve gençliğini geçirdiği ev ve sokağın günümüzdeki görüntüsü.

İlk eğitimini aldığı 11 Nisan Kurtuluş İlkokulu'nun günümüzdeki görüntüsü.

11 Nisan Kurtuluş İlkokulu'nun avludan görüntüsü.

Orta ve lise öğrenimini gördüğü Urfa Lisesi'nin o yıllardaki durumunu gösteren bir fotoğraf.

Ahmet Arslan'ın ilkokuldan mezun olduğu 1955 yılında okul kütüğü sayfası.

Fotoğraf	TALİHİNİN										DİPLOMANIN							
	Numarası	Adı ve soyadı, doğduğu yer, doğduğu yıl	Okul	Okul Türü, Cihaz, Yarı Bilgili	Pasaport Bilgisi	Alın bilgisi	Hayat Bilgisi	Aritmetik Geometri	İstiklal - İst. Ziraat - Diğer	Yan	Meslek	Çıkmışlık	Hal ve geliş	Sırası	Numarası	Tarhi	Derecesi	Diplomaya alınan zamanı
	262	Zehra Afes Urfa 4. v. 1940	iyi	Pekiyi	iyi	Pekiyi	iyi	Pekiyi	Pekiyi	Pekiyi	iyi	Pekiyi	Pekiyi	89	529	3. v. 1955	Pekiyi	ZAFES
	284	İbrahim Halil Fısalan B. Boğ 941	iyi	Orta	Orta	iyi	Orta	iyi	Orta	iyi	Pekiyi	Pekiyi	89	530	3. v. 1955	Orta	İbrahim	
	318	Ahmet Arslan Urfa 2. v. 1944	Pekiyi	Pekiyi	Pekiyi	Pekiyi	Pekiyi	Pekiyi	Pekiyi	Pekiyi	Pekiyi	Pekiyi	89	531	3. v. 1955	Pekiyi	Arslan	
	325	Ali Erseven Urfa 943	Pekiyi	Pekiyi	Pekiyi	Pekiyi	iyi	Pekiyi	iyi	iyi	Orta	Pekiyi	Pekiyi	89	532	3. v. 1955	Pekiyi	Ali Erseven
	327	Behir Sıhhi Uludag Urfa 2. v. 1942	iyi	Orta	Orta	iyi	Orta	iyi	iyi	iyi	Orta	Pekiyi	Pekiyi	89	533	3. v. 1955	iyi	Sıhhi Uludag

1959 yılı Ulusal Egemenlik Bayramı'nda bazı arkadaşlarıyla çektiği bir fotoğraf.

Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki asistanlık dönemine ait bir fotoğraf (1 Mayıs 1969 da Abant'a yapılan bir piknik gezisinden). Arka sırada soldan sağa birinci Ahmet Arslan, üçüncü, aynı yılın Ağustos ayında kendisiyle hayatını birleştireceği Berin Uzel, onun hemen yanındaki siyah gözlüklü Ord. Prof. Dr. Aydın Saygılı, Aydın Bey'den sonra üçüncü kişi Doç. Dr. Nihat Nirun, sağdan sola doğru dördüncü Prof. Dr. Tahir Çağatay, ön sırada oturanlardan sağdan sola birinci Prof. Dr. Sevim Tekeli.

İlk arabası (1975 yılı).
Aynı yıl içinde bu arabayla yaptığı ciddi bir kaza sonucu ölümden dönecektir.

Ahmet Arslan,
İstanbul, Halıcıoğlu
Levazım Yedek Subay
Okulu'nda öğrenci
iken (1973).

Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde doktor asistan olarak görev yaptığı döneme ait bir fotoğraf (yıl 1977 veya 1978). Arka sırada soldan sağa ikinci Dr. Yurdal Topsever, dördüncü Dr. Nail Şahin, ön sırada soldan sağa ikinci Doç. Dr. Şevki Güler, yedinci doktora hocası Prof. Dr. Mubahat Küyel, yanındaki Prof. Dr. Sevim Tekeli, Ahmet Arslan'ın sağındaki ise Dr. Esin Kahya.

İlk yurt dışına çıkışı,
(Paris, 1976)

İzmir'e yerleşme. İlk dersler ve öğrenciler.

Kopenhag'a yaptığı bir
geziden (Mayıs 1976)

İzmir, öğrencileriyle yaptığı doğa ve kültür gezilerinden birinde.

Güney Fransa'ya yaptığı bir
geziden, Chamonix,
(Eylül 1976)

*İzmir, oğlu Çağrı'nın ilkokula başladığı gün:
kendisi, eşi Berin, kızı Senem ve oğlu (Eylül, 1985)*

*Almanya, Freiburg'da kaldığı iki aylık süre içinde ziyaret ettiği
Strasbourg'dan bir fotoğraf, (Haziran-Temmuz, 1990)*

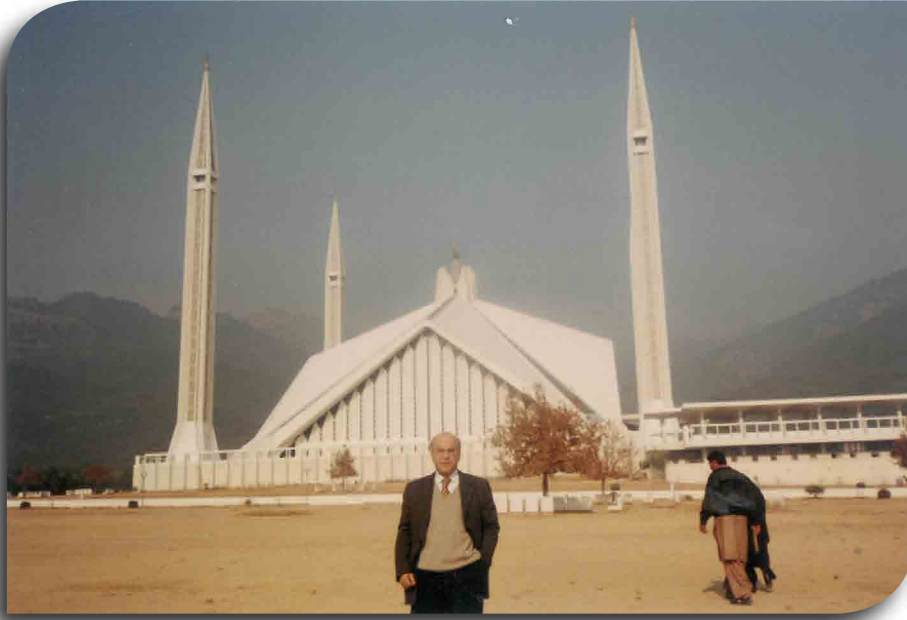

1996 yılında Edebiyat Fakültesi dekanlığı tarafından düzenlenen Cumhuriyet ve Demokrasi Sempozyumu'nda bir paneli yönetirken: Konuşmacılar Taha Akyol, Cengiz Çandar, Ahmet Taner Kışlalı ve Fehmi Kuru.

Van'da düzenlenen bir eğitim sempozyumuna katılan meslektaşlarıyla birlikte (1990'lar)

90'lı yıllarda bir konuşma vesilesiyle Edebiyat Fakültesi'ne gelen Aziz Nesin'le birlikte. Soldan sağa diğerleri Prof. Dr. Sezen Zeytinoğlu, Ahmet Arslan ve Prof. Dr. Yurdal Topsever

Pakistan, İslamabad'da Vedat Dalokay tarafından inşa edilmiş olan ünlü camiin önünde (2000).

Çorum, Hitit Üniversitesi'nce düzenlenen İbni Haldun Sempozyumu'na katılan bazı meslektaşlarıyla birlikte (2013).

Azerbaycan, Bakü, Hazar Üniversitesi'nde verdiği bir konferans sırasında (2008).

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden bazı meslektaşın ve dostlarıyla birlikte soldan sağa Prof. Dr. Mustafa Öner, Prof. Dr. Nuri Bilgin, Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu, Doç. Dr. Özkan Öztekten, Prof. Dr. Sabri Sürgevil ve Fakülte sekreteri Erol Evcimen.

Öğrencisi, asistanı, meslektaşı ve dostu
Doç. Dr. Mehmet Kuyurtar'la birlikte.

Ahmet Arslan'ın Antakya, Samandağı'nda
yürüyüş esnasında çekilmiş olduğu bir fotoğraf. (2010)

halde onu siyasal-ideolojik bir görüş ayrılığı olarak ortaya koymak herkese daha uygun gelmekteydi.

Amaçlar ne olursa olsun, sonuç benim görüşüme göre memleketin hayrına oldu. Sosyal Bilimler Fakültesi'ne yurt içinden ve dışından çok sayıda genç, iyi eğitilmiş, ihtirashlı insan geldi. Arkeoloji Bölümü'ne karı-koca Güven Bakır-Tomris Bakır çifti, Altan Çilingiroğlu, Erol Atalay; Coğrafya Bölümü'ne İbrahim Atalay, İlhan Kayan; Tarih Bölümü'ne İngiltere'de doktora yapıp gelen Salih Özbaran, sonra Zeki Arıkan, Ergün Aybars, İsmail Kaya; Sanat Tarihi Bölümü'ne Gönül Öney vb. geldiler. Böylece birkaç yıl içinde bütün bölümlerde, yurt dışında doktorasını yapmış, doçent seviyesinde, yüksek nitelikli akademisyenlerden meydana gelen bir öğretim üyesi kadrosu oluştu. Bu kadroyu meydana getiren insanların bir kısmının bir başka iyi özellikleri, eski üniversitelerden herhangi birinde çalışmamış olmaları, lisanslarını bitirir bitirmez yurt dışına çıkmış ve doktoralarını orada yapmış olmalarıydı. Böylece onların, eski üniversitelerden gelen bizim gibilerin oralarda edinmiş olduğu bazı kötü alışkanlıklardan uzak kalma şansları vardı.

Türkiye'deki eski üniversitelerin eski alışkanlıklarına sahip olmamak...

Evet, eski bir üniversiteden, örneğin Dil ve Tarih'ten mezun olur, orada doktoranızı yapar, sonra yine orada öğretim üyeliğine devam ederseniz, bir süre sonra ister istemez belli bir çarkın içine girer, öğrenci ve hocalarla, hattâ memurlar, idarî görevlilerle ilgili olarak belli birtakım davranış biçimlerini kazanırsınız. Daha sonra kazandığınız bu alışkanlıkların, davranış biçimlerinin dışına pek çıkamazsınız. Bunun şüphesiz iyi yanları da vardır. Çünkü üniversite, akademik hayat büyük ölçüde gelenektir. Ama kötü yanları da vardır. Şöyle diyeyim. Dil ve Tarih'te benim zamanımdaki eski hocalar, örneğin Necati Akder, Tahir Çağatay, hattâ Aydın Bey, bugün Edebiyat Fakültesi'nde hocalarla öğrenciler, profesörlerle araştırma görevlileri, öğretim üyeleriyle yüksek lisans veya doktora öğrencileri arasındaki ilişkileri görseler, mezarlarında ters dönerler veya İstanbul'da şehir vapurundan sarmaş dolaş inen kızılı erkekli gençleri gördüğünde çok öfkelenmişini söyleyen bugünkü Cumhurbaşkanımızın hissettiği şeyleri hissederlerdi.

Dil ve Tarih örneğinde yaşanan en bariz yanlış neydi?

Dil ve Tarih, sonuçta sosyal bilimlerle, insan bilimleriyle, insanlarla ilgili konularla, araştırmalarla uğraşan bir yer. Böyle bir yerin dünyada insanla, toplumla, insanlar arasındaki ilişkilerle ilgili gelişmeleri en iyi takip eden, onlara en hızlı bir şekilde kendini uydurmanın gereğini